

**Kirkegården
ved Psykiatrisk Hospital
i Århus**

af

*Johannes Nielsen, Jørgen Nielsen
og Eddie Danielsen*

MUSEET
PSYKIATRISK HOSPITAL I ÅRHUS

OVARTACI FONDEN

Kirkegården ved Psykiatrisk Hospital i Århus
Johannes Nielsen, Eddie Danielsen og Jørgen Nielsen
© Overtaci Fonden 2007
Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen
Museet, Psykiatrisk Hospital I Århus
Tlf. 7789 3680
www.museum-psyk.dk

ISBN: 978-87-88560-44-2

Layout og sats: Lars Max
Fotograf: Jørgen Nielsen, Helle Lorentzen m. fl.
Tryk: Museet, Psykiatrisk Hospital

Illustrationer side 8 og 9: Søren Knudsen

I denne bog har vi sløret identiteten af de patienter, der er afgået ved døden efter 1928. Dette er sket i henhold til arkivlovens 80 års-regel.

Særligt interesserede kan få oversigten over kirkegården side 22-35 med fulde navn på alle gravstenene.

Udvalgte titler fra Overtaci Fonden:

Fra Jydske Asyl 1852 til Psykiatrisk Hospital i Århus 2002. 150 års jubilæum. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2002, 372 s.
Pris kr. 100,-

Albert Lunds Dagbog 1892-1940. 3. udgave 2002, 45 s. Redaktion: Johannes Nielsen og Poul Lund.
Pris kr. 50,-

Museet Psykiatrisk Hospital i Århus 1990-2003. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2003, 29 s. Pris kr. 25,-

Psykiatriens Historie fra Middelalderen til 2002. Redaktion: Peter Bryd Pedersen, Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2003, 59 s.
Pris kr. 95,-

De Psykiatriske plejeanstalter på Djursland, Dalstrup, Råmosegård og familieplejen. Verner Beyer Petersen. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2003, 59 s. Pris kr. 140,-

Et anderledes kunstmuseum. Anita Salling Hansen og Marianne Halse Graversen. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2004, 52 s. Pris kr. 110,-

Overtaci. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2004, 19 s. Pris kr. 20,-

Museet, Gallo Fondens og Thy Fondens aktiviteter. Redaktion Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2004., 61 s. Pris kr. 35,-

Tekstile Fabuleringer. Gyda Nielsen. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2004, 39 s. Pris kr. 40,-

Dukker og dukketøj. Gyda Nielsen. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2004, 39 s. Pris kr. 40,-

Hjælp til selvhjælp til recovery – det at komme sig. Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden, 400 s. Pris kr. 150,-

Morskabsbiblioteket på Jydske Asyl. Peter Bryd Pedersen og Johannes Nielsen. Overtaci Fonden 2005, 27 s. 3. reviderede udgave. Pris kr. 50,-

Kvartet. Rita Lienhøft. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2005, 63 s. Pris kr. 110,-

Skærtundia. Tove Hasager. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2002, 37 s.
Pris kr. 70,-

John Dirckinck-Holmfeld. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2003, 38 s. Pris kr. 70,-

Patrick. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2003, 34 s. Pris kr. 70,-

Arne Bødker. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2003, 34 s. Pris kr. 70,-

Overtaci – en kunstners billeder, tanker og visioner, af Johannes Nielsen. Redaktion: Eddie Danielsen.
4. udgave. Overtaci Fonden 2006, 312 s. Pris kr. 300,-

Gallo Aktiviteterne – en håndbog i hjælp til selvhjælp. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden, 24 s. Pris kr. 20,-. Bogen er også udgivet på engelsk.

Udgivelser Museet, Psykiatrisk Hospital. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden 2004, 16 s. Gratis.

Overtacis hemmeligheder, digte. Redaktion: Johannes Nielsen og Niels Lyng. Overtaci Fonden 2005, 59 s. Findes på dansk, spansk og engelsk. Pris kr. 125,-

Hvad kan man gøre selv?, af Baukje Zijlstra. Redaktion: Johannes Nielsen og Eddie Danielsen. Overtaci Fonden. Genoptrykt 2005. Pris kr. 125,-

INDHOLDSFORTEGNELSE

Introduktion	5
Kapellet	5
Selmers korrespondance	5
Kirkegården	5
Porten og Kirkegårdsanlægget	6
Kirkegården 1902	7
Restaurering af gravstenene	7
Nummerering af gravene	7
Menighedsråd.....	36
Oplysninger fra Hospitalets Administrationsarkiv	37
Regulativer og protokoller	38
Begravelsesprotokol 1862	40
Karoline Larsen.....	41
Fredning af Kirkegården.....	41
Uddrag af journaler på 16 patienter	44
Kommentarer vedrørende disse patienter	55 og 65
Bevarede gravpladser	68
Hospitalets kapel	70
Kirken ved Psykiatrisk Hospital	71

Tegninger, fotos og tabeller.

Porten til kirkegården, der blev fjernet i 1960'erne, tegnet af Søren Knudsen i 1932	8
Kapellet, tegnet af Søren Knudsen i 1924.....	9
Overlægegravsted	10
Vej tværs over kirkegården.....	10
Fotos fra kirkegården 2008.....	11
Plan over Kirkegården i 1867	12
Kirkegården i 1902	14
G. B. Rolanders grav	14
Restaureret gravsten.....	15
Restaurerede gravsten.....	15
Jørgen Nielsen i færd med at restaurere den sidste gravsten.....	16
Kirkegården under den sidste restaurering i 2007	17
Kirkegården efter den sidste restaurering i 2007	18
Plan over Kirkegården 2006.....	20
Opdeling af kirkegården i 9 afsnit.....	22
Initialer/navn, fødselsdato og nummerering af samtlige 235 grave. Nederst til venstre de gamle numre, øverst de nye.....	23-35
De to veje tværs over Kirkegården samt bygninger, der skiller Kirkegården fra Parken.....	36
Oplysninger fra Hospitalets administrationsarkiv vedrørende begravelser	37
Faksimile af udkast til brev vedrørende menighedsråd	37
Regulativ for Kirkegården ved hospitalet og plejehjemmene Råmosegård og Dalstrup.....	38
Faksimile af første side i begravelsesprotokollen fra 1862.....	38
Faksimile af breve fra J.R.T.....	52-53
Tabel over bevarede grave i 2006.....	68-69
Fotos af kapellet og kirken	70-71

Introduktion.

Inspirationen til denne beretning har været den smukke særprægede kirkegård, som jeg (*Johannes Nielsen*) kom til at kende meget bedre i forbindelse med arbejdet med restaurering af gravstenene sammen med Jørgen Nielsen og Per Juul på Museets snedkerværksted i perioden 2004-2007. Jeg fik også stor lyst til at læse om nogle af de patienter, der er begravet på Kirkegården. Det ville kunne give værdifulde bidrag til vores viden om, hvordan det har været at være patient på Hospitalet på forskellige tidspunkter.

Jeg har også været interesseret i at få Kirkegården fredet, og jeg håber, at denne beretning kan danne baggrund for en fredning af Kirkegården. I forbindelse med det håber, jeg også, at vi kan få Kirkegården afgrænset og vedligeholdt bedre, end det hidtil har været tilfældet. Kirkegården kan måske få en bedre status og blive betragtet som en mindelund for patienter og personale, der er begravet på Kirkegården.

Kapellet (side 9)

Kapellet, der blev bygget efter tegninger af arkitekt V. T. H. Walther i 1888-89, blev desværre nedrevet i 1970 for at give bedre plads til en vendeplads, som der i øvrigt aldrig har været brug for. Til venstre for tegningen ses begravelsespladsen for tre af Hospitalets overlæger: Harald Selmer, død den 28. december 1879, Frederik Krogh Hallager, død den 17. januar 1921 samt overlæge Åge Thune Jacobsen, der efter speciel tilladelse blev begravet den 17. april 1962, på et tidspunkt da Kirkegården 5 år tidligere var blevet nedlagt som begravelsesplads. (Gravstedet ses på side 10)

En anekdote vedrørende Kapellet:

"Da jeg i begyndelsen af 1960'erne var ansat som reservelæge ved Hospitalet og arbejdede med magnesiums indflydelse på litium, havde jeg mine "forsøgsdyr" – kaniner og rotter i kælderens under Kapellet, hvor Hospitalslaboratoriet også havde deres forsøgsmus. Jeg husker, at der ved flere lejligheder blev klaget over, at deltagerne i bisættelser i Kapellet havde set enkelte af disse forsøgsmus og -rotter inde i Kapellet. Så vidt jeg husker, hemmeligholdt man det forhold, at der var forsøgsdyr i kælderen under Kapellet".

Uddrag af Harald Selmers korrespondance med Justitsministeriet vedrørende spørgsmålet om etablering af en kirkegård ved Jydske Asyl.

Selmer imødegår Vejlbys sogneforstanderskabets brev af 6.6. 1853 med afvisning af forstanderskabets beregnede høje dødelighedsprocent for patienterne på

Jydske Asyl på omkring 20 %. Dødstallet er kun ca. 12 %.

Endvidere henviser Selmer til, at en vis del af dem, der dør, bliver begravet i hjemsoget.

"... Frygt for overfyldning af Vejlbys Kirkegård, som fremhævet af sogneforstanderskabet, skulle være ubegrundet under de nuværende omstændigheder ...", men Selmer tilføjer, at det vil blive nødvendigt med en udvidelse af Jydske Asyl, "... og dermed vil Asylet leve et endnu større antal begravelser i sognet ...".

I fremtiden regner Selmer med mindst 30 begravelser årligt på baggrund af et patienttal på ca. 350. Asylet må så være forpligtet til at betale sin del af udgifterne ved en eventuel udvidelse af Vejlbys Kirkegård, men Direktionen for Asylet vil dog langt foretrække en egen kirkegård, "... Dette ikke mindst fordi Jydske Asyl i fremtiden vil få sin egen menighed med egen kirke og kapel ...". Det vil ifølge Selmer "... være ufuldstændigt, hvis man skal benytte sognekirkegården i Vejlbys Jydske Asyl skal kunne tilbyde sine patienter et sidste hvilested ...".

"... Der ville i mangt et tilfælde kunne fremspire meget godt for det psykisk syge, som for det sunde sind af Kirkegårdens nærhed, og patienterne bør ikke ved lokale forhold drages bort fra mindet om de bortgængne slægter og deres sygdomsfæller ...".

Selmer skriver imidlertid også, at Asylet har svært ved at ofre et areal til Kirkegård på grund af behovet for jord til avlsbrug.

Selmer overvejer derpå placering af Kirkegården øst eller vest for hospitalsbygningerne, men han synes ikke, disse arealer egner sig til kirkegård. Selmer slutter her midt i brevet, og vi har ikke kunnet finde fortsættelsen.

Men som vi ved, blev Kirkegården placeret nordøst for hospitalsbygningerne med tæt tilknytning til Hospitalsparken. Det blev sandsynligvis på en del af den jord, Selmer ikke syntes, han kunne undvære til avlsbrug.

Kirkegården.

Den første, der blev begravet på Kirkegården, var Jacob Christian Dannerup, opsynsmand ved Hospitalet. Begravelsen fandt sted den 20. november 1854, og i begravelsesprotokollen anføres det, at Anstaltens Kirkegård hermed er indviet.

Christiane Jensen, født 26. marts 1880, død 19. juni 1957, blev den sidste, der blev begravet på Kirkegården den 19. juni 1957. Gravstedet fik løbe-

nummeret: 2147, svarende til antallet af grave fra 1854 til 1957.

Der findes to protokoller over dem, der er døde på Hospitalet. Den ene omfatter alle, der er begravet på Kirkegården her på Hospitalet fra den 15. november 1857 til den 19. juni 1957. Den anden protokol omfatter alle, der er døde på Hospitalet fra 1852 til 1904. Fortsættelsen af denne protokol har vi hidtil ikke kunnet finde.

På indeværende tidspunkt i oktober 2006 er der 235 bevarede gravsten. De 189 er ens støbte cementsten, der ligger i græsset. Udover disse er der 30 opretstående gravsten. Disse sten varierer fra mindre sten, der er fundet på marken, til store flotte granitsten. Der er også udhuggede sten af marmor.

I perioden fra juni 2004 til juni 2007 er samtlige gravsten blevet restaureret. Det vil sige, at cementstenene, der ligger i græsset, har været taget op og er blevet rensset, og navnene er malet op med sort eller hvid maling, svarende til den farve, navnene i forvejen havde haft. Stenene er blevet hævet, så de ligger i samme højde lidt under niveauet i plænen.

De opretstående sten, hvoraf adskillige stod skævt eller var sunket i jorden, er rettet op og hævet op, så teksten på stenene kan læses. Der er ikke gjort noget forsøg på at reparere de enkelte af stenene, der var gået i stykker eller havde brudflader.

Vi håber, at den korte vej, der går igennem Kirkegården, bliver restaureret og afgrænset fra Kirkegården. Og vi håber også at kunne få opsat den tidligere kirkegårdsåge i forbindelse med, at den tidligere vej over kirkegårdsarealet forventes lukket.

I 2006 bevilgede Psykiatridelen 30.000 kr. årligt til køb af plæneklipper og buskrydder og græsslåning af Kirkegården med håndklipper. Dette arbejdet vil blive varetaget af medarbejdere og brugere af værkstedet "Skovkanten" i samarbejde med Per og Jørgen på Museumsværkstedet.

I forbindelse med ovennævnte græsslåningsprojekt er cementgravstenene, der ligger i græsset, blevet hævet 20 cm i den øverste ende, så regn, græs og snavs ikke samles på gravstenene og danner grobund for alge- og mugdannelse, som det har været tilfældet efter den første restaurering af stenene i 2004.

I 2007 har vi rensset alle cementsten og opmalet bog-

staver og tal og vi håber, at de på baggrund af ovennævnte foranstaltninger vil holde i en længere periode.

Porten og Kirkegårdsanlægget.

Porten førte ind til Kirkegården fra vest, (side 8) den er tegnet af idealisten og museumslederen af Glud Museum, Søren Knudsen, da han var indlagt her på Hospitalet i 1932. Den meget smukke port er opført i 1857.

Det er meget svært at forstå, at man fjernede porten i 1980'erne. Begrundelsen var, så vidt jeg ved, at lastbiler i en vis størrelse ikke kunne køre ind under den øverste tværgående jernbjælke, men den kunne man jo blot have fjernet.

Jeg tog i 1980'erne initiativ til, at den smukke jernlåge blev sat op ved indgangen til Kirkegården ved det psykiatriske plejehjem Råmosegård. Da Råmosegård blev nedlagt og solgt i år 2000, sikrede vi os, at lågen ikke indgik i salget, men at den kom tilbage her på Hospitalet, hvor den forhåbentlig kunne anvendes på et eller andet tidspunkt. Jeg har tidligere fået Psykiatridelens tilsagn om, at porten vil blive sat op ved en nedlagt indgang til Kirkegården. Men med Hospitalets nuværende store økonomiske problemer er det desværre nok meget tvivlsomt, at porten vil blive sat op inden for en overskuelig fremtid.

Der er nu imidlertid i 2007 planer om, at Kirkegården skal indgå i et større parkprojekt, der blandt andet også omfatter opstilling af en række skulpturer i Parken, et projekt der forventes at koste ca. 10 millioner kroner. I denne forbindelse håber vi, at der også kan blive mulighed for genopstilling af porten.

Planen over Kirkegårdens oprindelige anlæg (side 11) var en ca. 150 meter lang og 50 meter bred kile nord for hospitalsområdet. Anlægget har været næsten korsformet med en central længdeakse ned gennem Kirkegården i øst/vest gående retning, krydset af en nord/syd vendt akse. Der hvor de to akser mødtes, var der et cirkulært anlæg, som blev gravplads for tre af Hospitalets overlæger: Harald Selmer, Frederik K. Hallager og Thune B. Jacobsen.

I forbindelse med opførelse af et stort revalideringsværksted tæt på Kirkegården, fjernede man den smukke port (side 8) og lavede en grusvej tværs gennem Kirkegården. Vejen ligger nu som et åbent sår uden afskærmning af nogen art fra gravene på begge sider af vejen, der sammen med endnu en tværgående vej deler Kirkegården op i tre afsnit. (side 10)

Det kunne der i nogen grad rådes bod på ved at sløjfe vejen og hækkene vest for grusvejen, således at kun én vej gik tværs over Kirkegården.

Det ville også hjælpe noget, hvis grusvejen blev afgrænset fra Kirkegården med stensætning og asfaltering af hele vejen, og ikke som nu kun en del af vejen. Vi håber, noget sådant kan gennemføres i forbindelse med ovennævnte parkprojekt.

Kirkegården 1902.

Dette foto fra Kirkegården i 1902, (side 14) viser, at de fleste grave på dette tidspunkt havde et trækors og et rundt blomsterbed foran trækorset. Det næste foto viser blandt andet et ret imponerende og dyrt gravsted over en patient fra Stockholm, G. B. Rolander. Amtets sidste udvalgsformand for Psykiatri- og Handicapudvalget og for Museet, Louis Rolander, har undersøgt, om det skulle være en af hans slægtninge – det er det imidlertid ikke.

Rolanders grav (side 14) er imidlertid et eksempel på, at også patienter fra andre nordiske lande havde mulighed for at blive indlagt her på Hospitalet, når blot de betalte. Rolander var indlagt på 1. forplejningsklasse, og hans familie betalte nok ca. 3 kr. om dagen for indlæggelsen. Rolanders gravsten står stadig, men jerngitteret er for længst taget ned, sandsynligvis fordi det var i vejen for græsslåning og fyldte for meget.

Restaurering af gravstenene

Jørgen Nielsen skriver: "Jeg har i perioden fra 1. august 2004 til 30. april 2005 været i arbejdsprøvning ved Museet med henblik på at restaurere gravsten ved Hospitalets kirkegård.

Foto på side 15-18 viser resultatet af restaureringen af gravstenene.

Jeg er fotograferet, mens jeg var i færd med at male den sidste gravsten (side 16). Sytten gravsten kunne ikke flyttes, dem rensede og malede jeg, hvor de stod på Kirkegården

Det har været en interessant og spændende opgave at gå i gang med. Selvom det har været hårdt for min ryg, har det alligevel været spændende.

Jeg vil godt have lov at give en tak til Johannes Nielsen for den tid, jeg har været her, samt til andet personale, jeg har haft kontakt med. Det har været en dejlig tid".

Jørgen Nielsen er fortsat medarbejder ved Museumsværkstedet i 2007. Han vil sammen med Per Juul gå i

gang med en ny og hårdt tiltrængt restaurering af alle cementgravsten, der ligger i græsset. Stenene er allerede hårdt medtagne af alger, mos og mugdannelser. Det håber vi vil kunne forhindres i fremtiden, dels ved at stenene hæves 20 cm i øverste ende, og dels ved at græsslåningen nu ikke længere skal foregå med en stor motorklipper, men med håndklipper og buskrydder, således at græsset ikke som nu vokser ind over gravstenene og bliver liggende, når den store motorclipper har slået Kirkegården.

Nummerering af gravene

Jørgen Nielsen skriver bl.a. følgende: "De numre, der er placeret på planen over gravene (side 20), er både nye og gamle numre. Som man kan se, er det en lidt mærkelig måde, de er placeret på, og derfor har jeg taget mig den frihed at give dem nye numre. Numrene i venstre side nederst er de gamle numre, numrene øverst er nye numre. På skemaerne kan man også se navne, fødsels- og dødsdatoer på de personer, der ligger begravet.

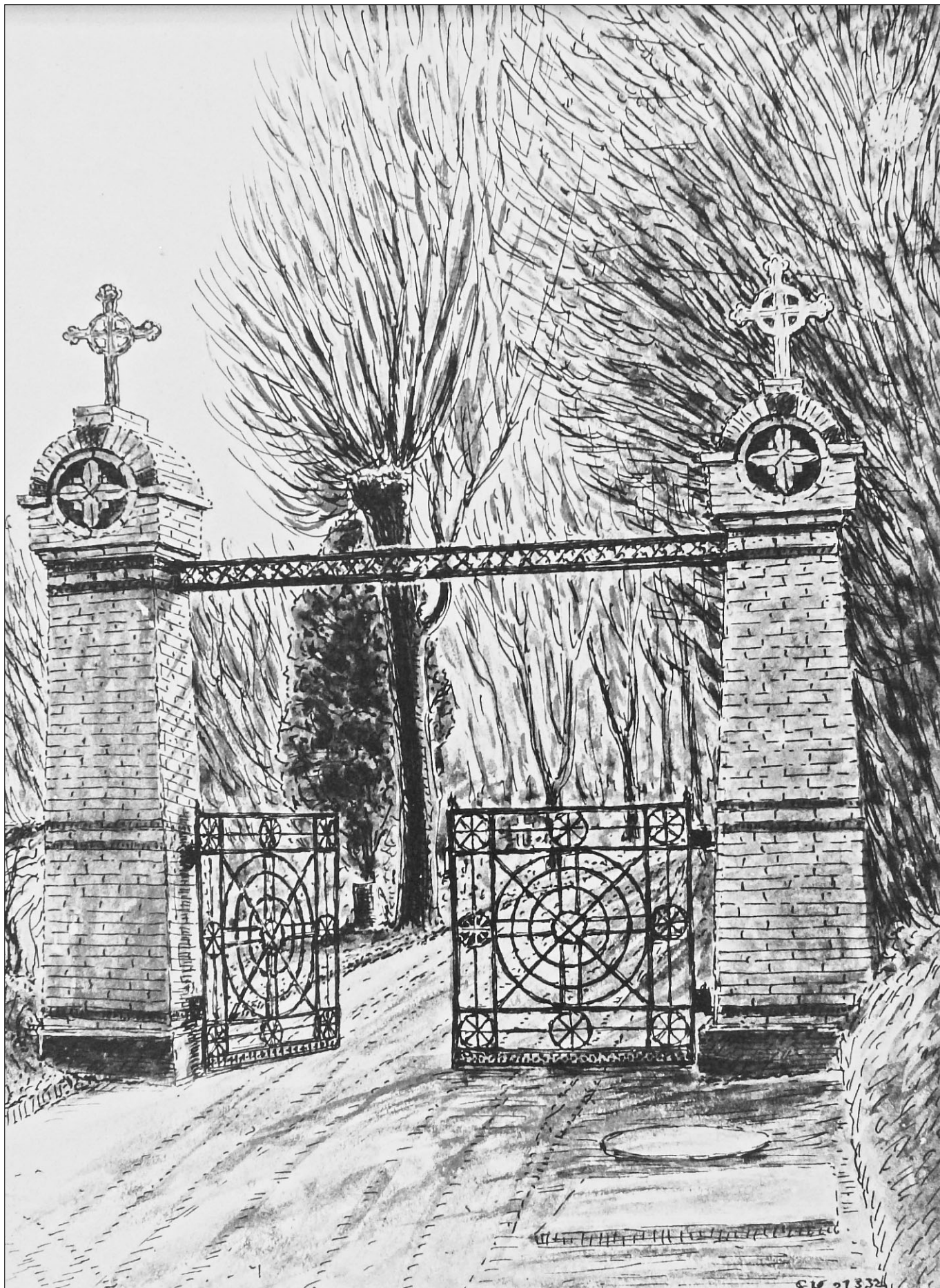
Den gamle tegning over Kirkegården (på side 12) indeholder de gamle numre, og da Kirkegården ikke længere passer til denne tegning, er der lavet en ny oversigt og gravnumre over Kirkegården med nye numre på tegningen (side 20-30).

Der er også lavet en database over Kirkegården, hvor man kan se gravstenene, før de blev rensede og malet op, og ligeledes efter at de er blevet malet og rensede op. Man kan også søge på en enkelt sten, hvis man vil det".

Jørgen Nielsen har som nævnt oprettet en base med navne på alle, der er begravet, og hvis gravsteder stadig findes på Kirkegården. Her kan man se placering, nr., navn, fødselsdato og dødsdato + eventuelle bemærkninger i begravelsesprotokollen.

Der findes endvidere fotos af samtlige 235 gravsteder, såvel før som efter restaureringen, og en række fotos af selve Kirkegården før og nu. Kirkegården har, som vist på tegningerne, tidligere været lidt større. Der har været hængeelm (*Ulmus glabra camperdowni pendula*) overalt på Kirkegården. Under 2. verdenskrig blev de fjernet på nær 6, og der blev sået græs på Kirkegården. De sidste elmetræer, er nu for længst er døde af elmesyge.

På side 10, 11 og 19 findes yderligere fotos af kirkegården.

Den meget smukke port der desværre blev taget ned i 1960'erne. Porten er tegnet af Søren Knudsen i 1932.

Kapellet. Tegnet af Søren Knudsen i 1924. Kapellet blev desværre fjernet i 1960'erne. Søren Knudsen har sat sine egne initialer og årstallet 1924 på et af gravkorsene.

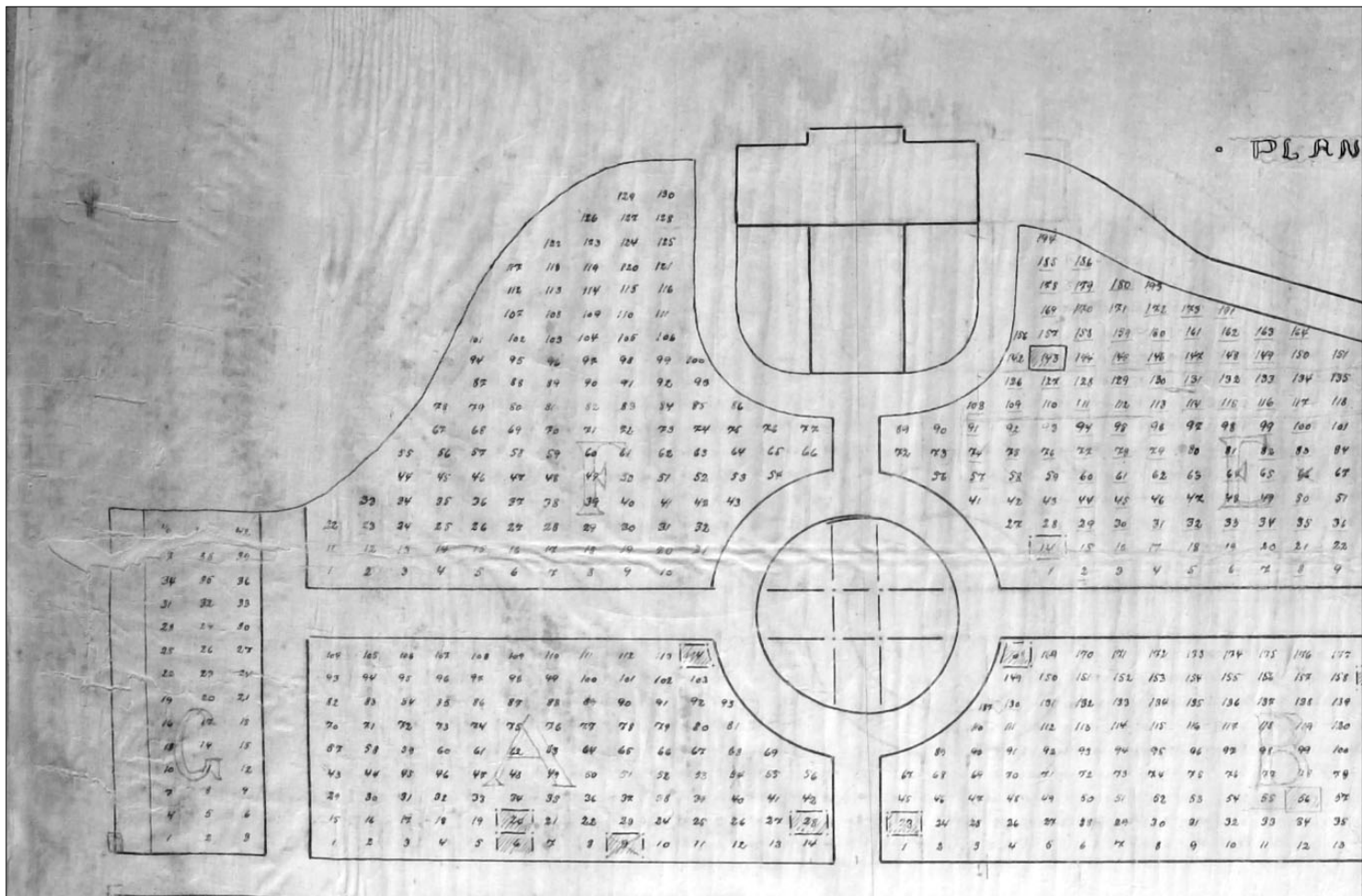
Overlægegravstedet. Harald Selmer, Frederik K. Hallager og Aage Thune Jacobsen.

Vej tværs over kirkegården

Fotos fra kirkegården 2008.

Plan over Sindssygehospitalets kirkegård, 1867.

• OVER • SINDSSUGEHOSPITALET'S • KIRKEGAARD •

Gravesteder købt for en længere Periode end 20 Aar.

Maalstok : 1 : 200.

196	197	198
119	120	121
102	103	104
85	86	87
68	69	70
51	52	53
34	35	36
17	18	19
1	2	3

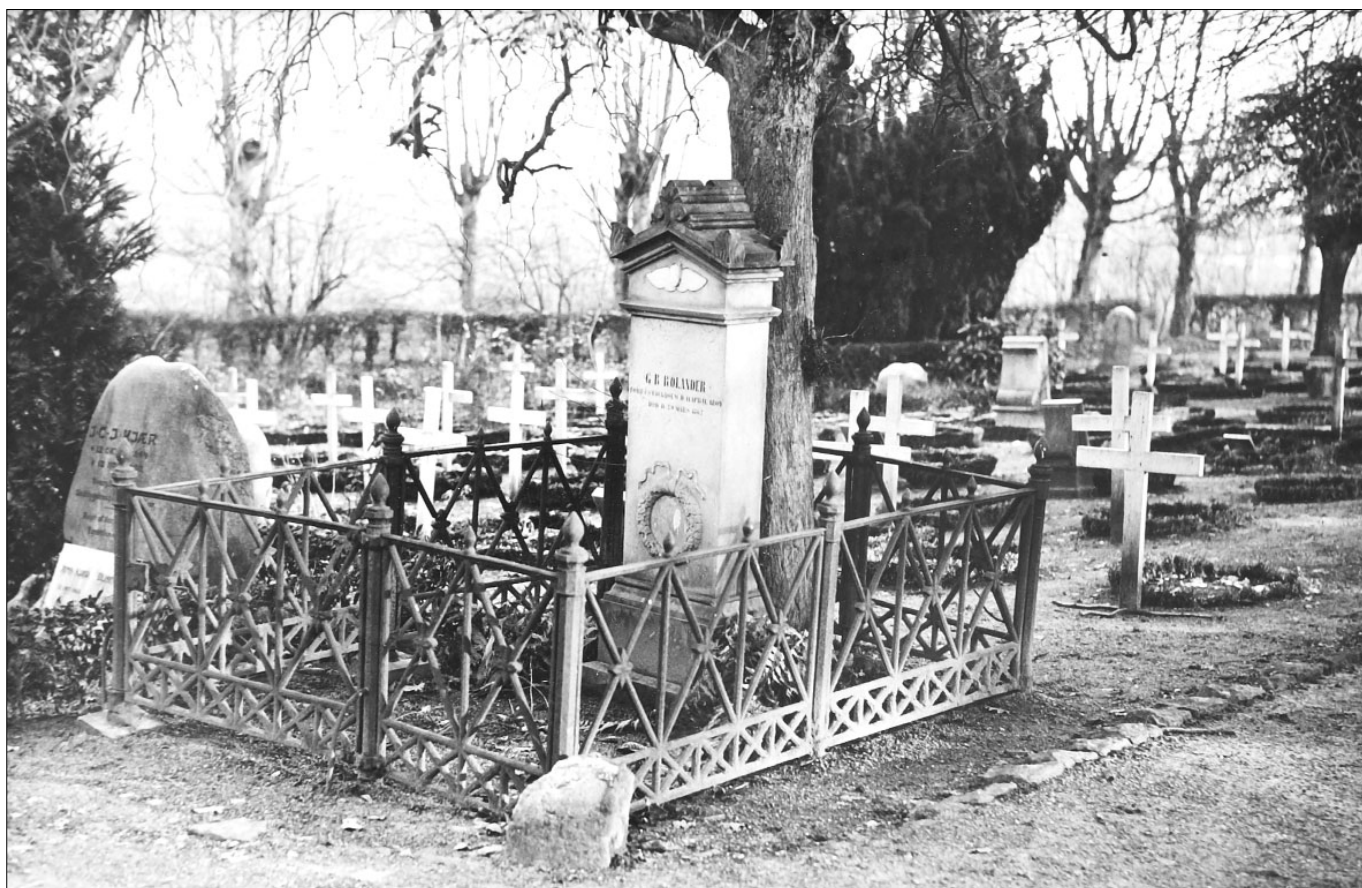
89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200
----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

178	179	180	181	182	183	184	185	186
159	160	161	162	163	164	165	166	167
140	141	142	143	144	145	146	147	148
121	122	123	124	125	126	127	128	129
102	103	104	105	106	107	108	109	110
83	84	85	86	87	88	89	90	91
64	65	66	67	68	69	70	71	72
45	46	47	48	49	50	51	52	53
26	27	28	29	30	31	32	33	34
7	8	9	10	11	12	13	14	15

165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200
146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	
127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160		
108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140			
89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120				
70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100					
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80						
32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60							
13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40								

Kirkegården i 1902.

G. B. Rolanders grav i 1902. Det smukke rækværk er desværre forsvundet.

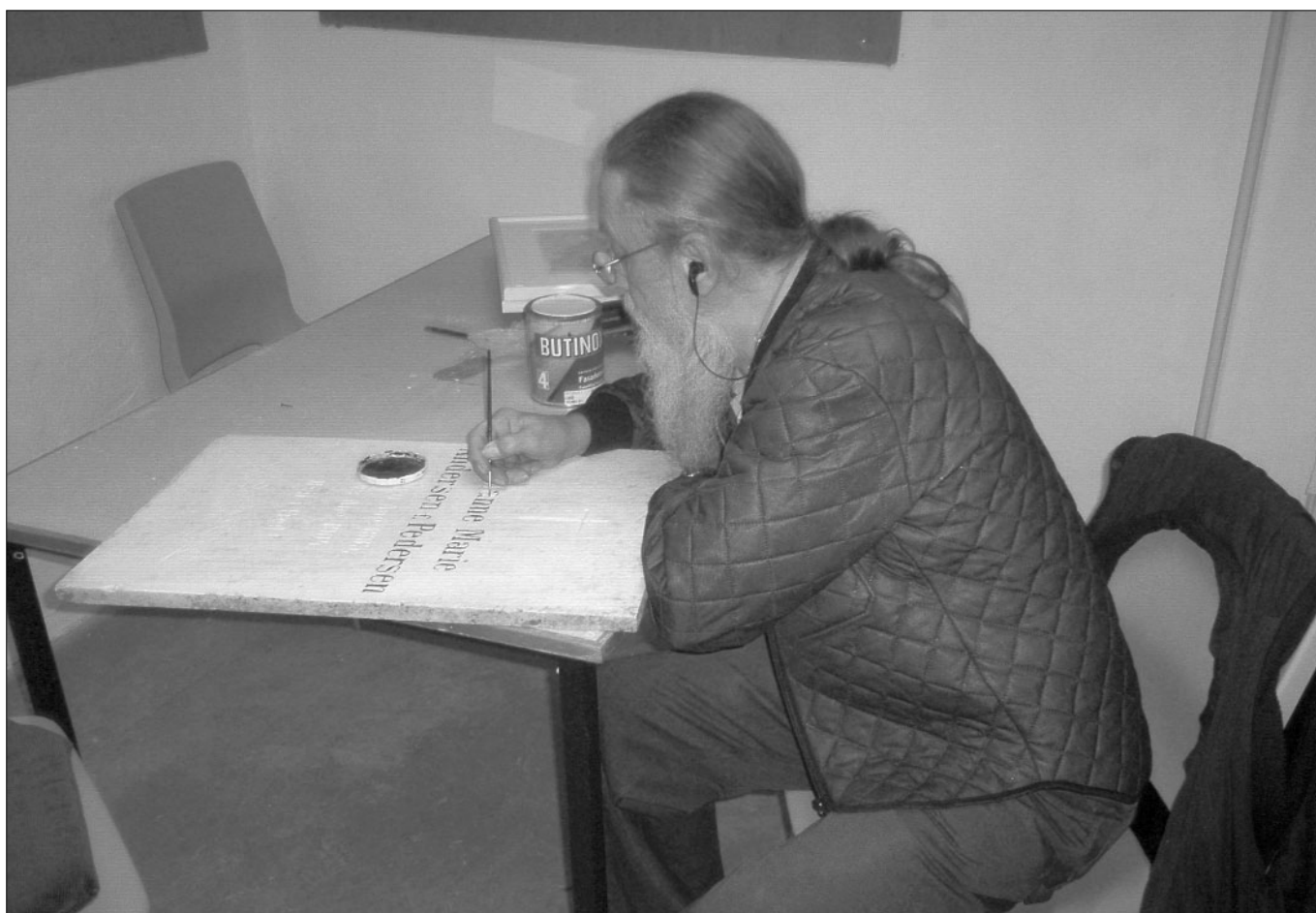
Teksten på denne gravsten, der er lidt medtaget, kunne næsten ikke læses før restaureringen.

Gravsten efter højtryksspuling

Samme gravsten efter opmaling af tekst og tal.

Jørgen Nielsen i færd med at male navn og data på den sidste gravsten.

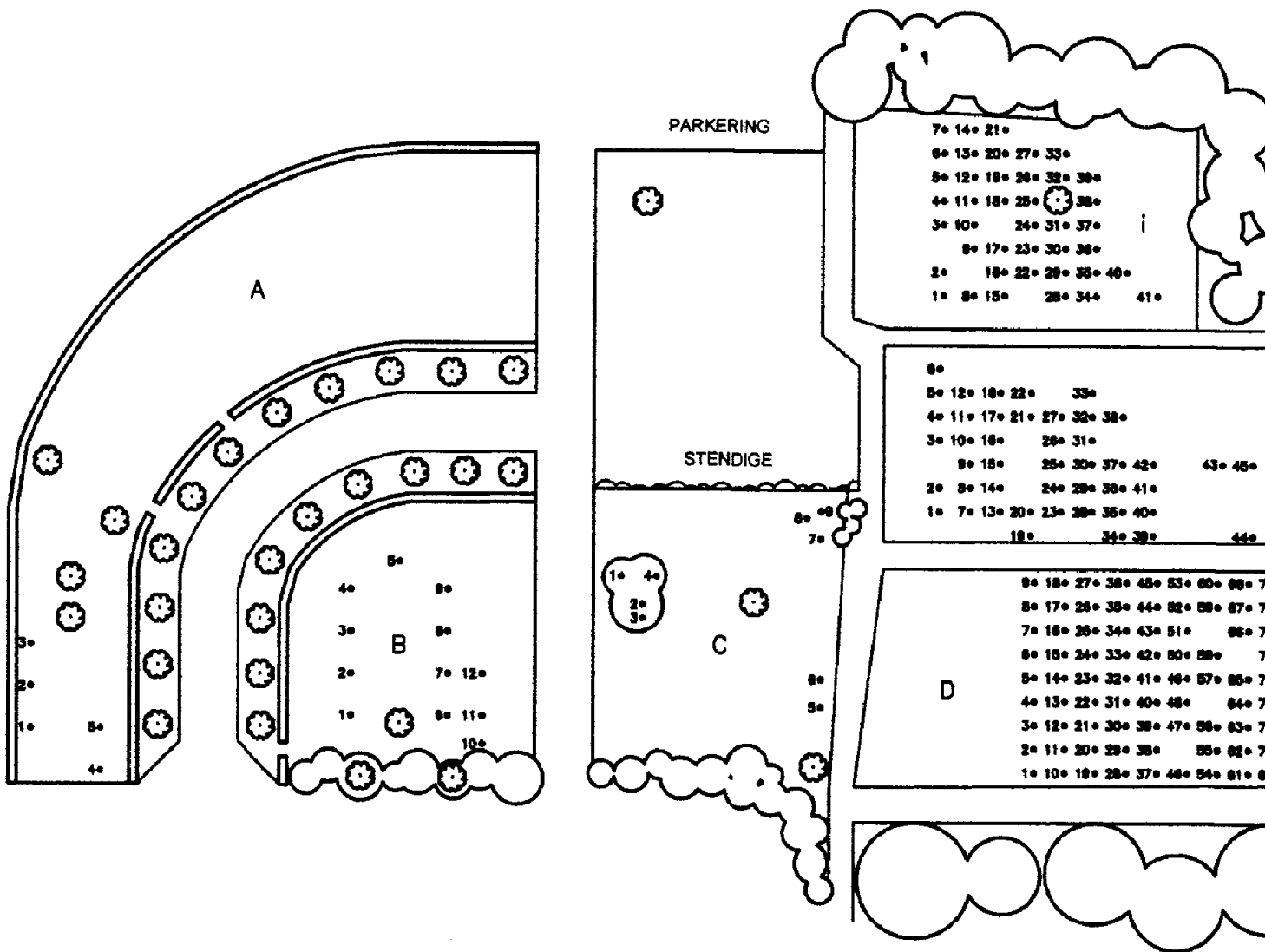
Kirkegården under den sidste restaurering i 2007 af Per og Jørgen.

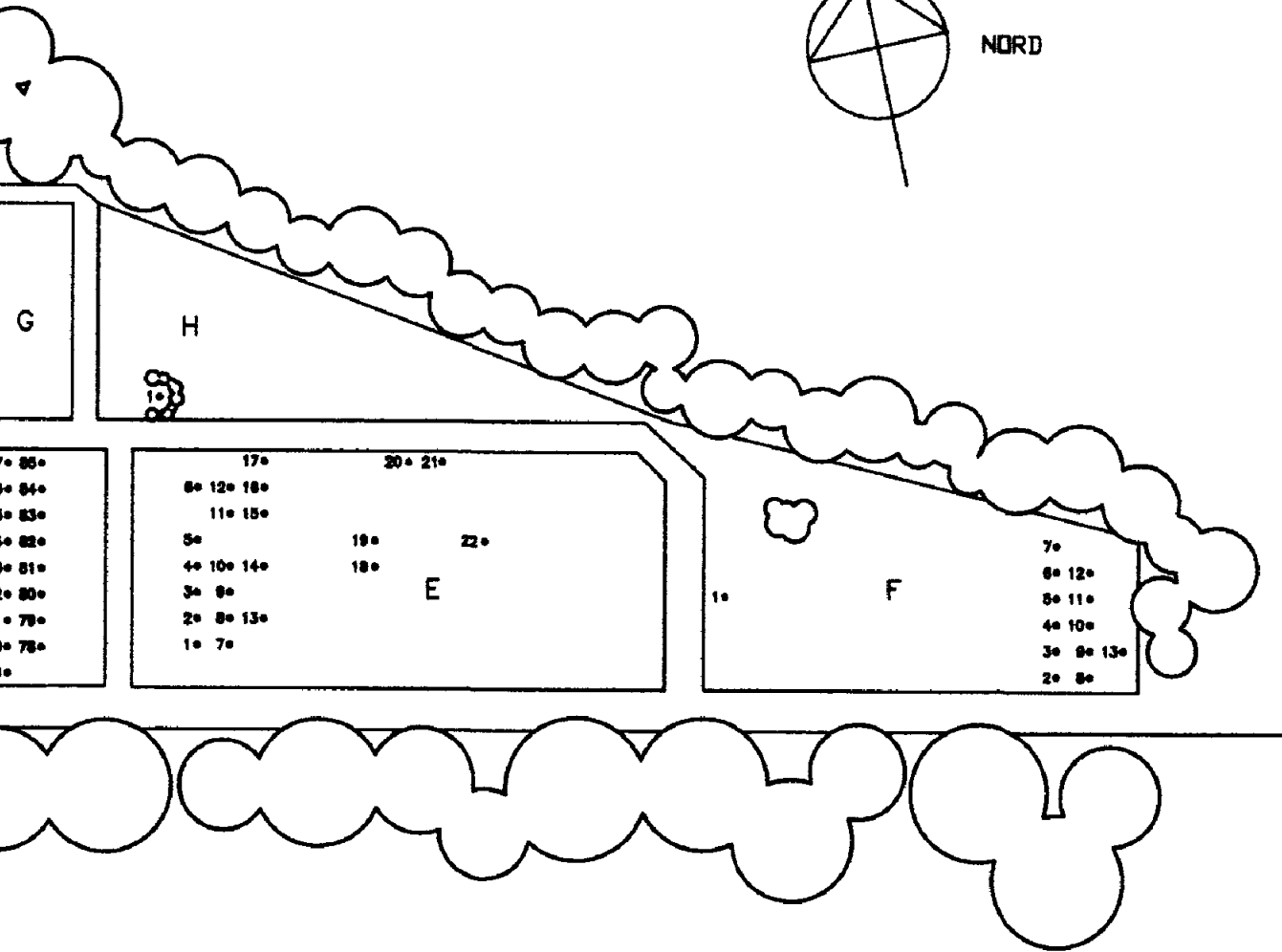
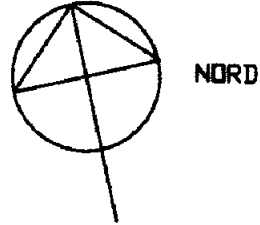
Kirkegården efter den sidste restaurering af gravstenene i 2007.

Kirkegården 2006.

Plan over kirkegården i 2006.

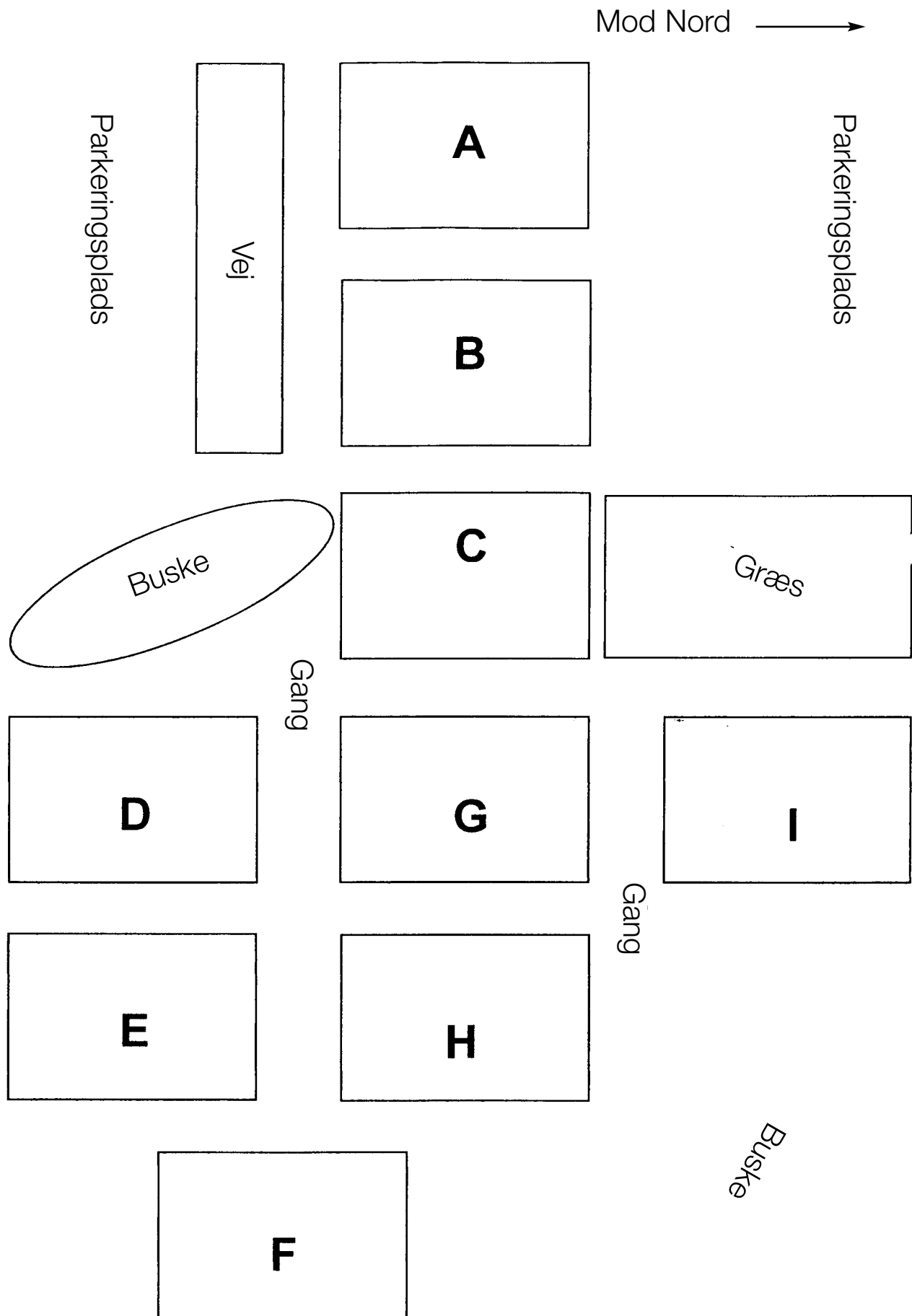
86
84
83
82
81
80
79
78
77

17
8 12 18
11 15
5
4 10 14
3 9
2 8 13
1 7

20 21
19 22
18
E

7
8 12
5 11
4 10
3 9 13
2 8

F

Opdeling af kirkegården i 9 afsnit i 2000. (Denne opdeling er anvendt ved nummerering af gravene på de følgende 13 sider).

A 1 †
CARLA LENDAL
HANSEN
* 27 8 1909
5 9 1919
G II

A 2 †
KAROLINE LARSEN
OG
HENDES 10 BØRN
?

A 3 †
JOHANNE MARIE
ANDERSEN
f. PEDERSEN
* 20 8 1883
12 8 1904
G

A 4 †
JOHANNES
PETERSEN
* 10 7 1843
17 7 1917
&
HUSTRU
J. P.
* 9 7 1852
3 7 1939
G I

A 5 †
NIGOLINE KRISTINE
RASMUSSEN
* 22 6 1880
16 7 1917
?

B 1 †
M. F. M
* 27 6 1875
14 1 1936
A 54

B 2 †
P. F.
* 10 4 1878
6 11 1949
CHR. A. FREDERIKSEN
* 3 12 1879
19 10 1928
A 103

B 3 †
AXEL ENBRING
* 5 10 1831
22 10 1871
A 114

B 4 †
FRK. A. H
31 3 1871
* 15 5 1869
14 3 1931
?

B 5 †
G. R
* 9 2 1871
30 3 1929
A 81

B 6 †
C. C. MÖLLER
* 9 1 1839
20 12 1879
A 78

B 7 †
HERMANN L.
HJARDEMAAL
* 00 00 1842
00 00 1880
A 90

B 8 †
C. V. A. GRØNVALDT
* 27 3 1841
22 10 1905
F

B 9 †
FRK. C. M. DALGAS
* 28 7 1855
7 10 1907
F

B 10 †
E. P. J. S. E. C
* 27 3 1858
8 5 1936
E 15a

B 11 †
E. M. F. J
* 16 11 1891
31 12 1932
A 91b

B 12 †
N. A. L.
* 14 6 1863
15 11 1932
A 102c

C 9 +
J. C. J. K.
* 12 10 1864
12 11 1930
E 42

C 7 +
G. R. ROLANDER
* 11 4 1809
20 3 1862
E 14

C 8 +
J. K. E. K.
* 12 10 1864 * 22 10 1863
12 11 1930 6 6 1935
?

1261 1 11
1842
Fr. K. HALLAGER
+
* 28 6 6
4 C

C 1 +
AAGE THUNE
JACOBSEN
* 12 10 1875
17 4 1962

RUNDELEN

C 2 +
HARALD SELMER
* 18 3 1814
17 12 1879

C 3 +
JULIE FREDERIKKE
SELMER
f. BODENHOFF
* 12 11 1818
20 2 1863

781 B
9361 4 81
581 4 12 *
FL S.
F. A. V.
+
9 C

011 B
761 7 92
1864 4 61 *
J. M. V.
+
5 C

D 1 ☩ J. J. B * 11 7 1872 10 12 1953	D 2 ☩ A. M. L * 30 8 1876 20 10 1953	D 3 ☩ C. M. L * 11 3 1870 4 10 1953	D 4 ☩ A. R. K. H * 4 10 1879 21 7 1953	D 5 ☩ R. J * 8 8 1887 18 6 1953	D 6 ☩ P. N. S * 22 10 1878 2 3 1953	D 7 ☩ A. M. R * 16 11 1870 24 2 1953	D 8 ☩ C. S * 13 2 1895 22 1 1953	D 9 ☩ M. K. N. B * 14 9 1884 18 1 1953
B 8	B 30	B 52	B 74	B 95	B 115	B 134	B 153	B 142
D 10 ☩ V. F. K. H * 5 12 1878 8 12 1952	D 11 ☩ M. M. P * 29 9 1878 5 12 1952	D 12 ☩ O. R * 22 4 1880 29 8 1952	D 13 ☩ K. H * 22 5 1878 8 8 1952	D 14 ☩ A. M. D * 3 9 1885 19 7 1952	D 15 ☩ A. I. J * 4 1872 26 6 1952	D 16 ☩ E. H. K. H * 7 1 1908 11 5 1952	D 17 ☩ J. C. J * 1 12 1909 3 3 1952	D 18 ☩ D. L. M. V * 30 9 1868 11 1 1952
B 9	B 31	B 53	B 75	B 96	B 116	B 135	B 154	B 143
D 19 ☩ F. V. C. A * 12 9 1891 5 1 1952	D 20 ☩ A. M. J * 3 11 1899 28 11 1951	D 21 ☩ K. M. P * 13 4 1887 28 10 1951	D 22 ☩ J. K. P * 12 10 1904 23 7 1951	D 23 ☩ A. S. J * 27 4 1879 22 7 1951	D 24 ☩ S. J * 15 11 1876 5 7 1951	D 25 ☩ H. C. I * 23 4 1895 25 5 1951	D 26 ☩ A. M. J. M * 16 12 1880 12 4 1951	D 27 ☩ A. T. F * 8 2 1891 3 1 1951
B 10	B 32	B 54	B 76	B 97	B 117	B 136	B 155	B 144
D 28 ☩ V. C * 18 11 1888 18 1 1951	D 29 ☩ J. C. S * 28 2 1880 6 1 1951	D 30 ☩ J. M. J * 22 11 1863 1 1 1951	D 31 ☩ M. S. J * 7 12 1869 8 12 1950	D 32 ☩ P. M. H. T * 18 9 1879 1 12 1950	D 33 ☩ P. A * 20 5 1893 17 10 1950	D 34 ☩ A. P. J * 13 11 1885 10 9 1950	D 35 ☩ K. J * 29 3 1878 10 7 1950	D 36 ☩ I. J. S * 2 11 1867 8 6 1950
B 11	B 33	B 55	B 77	B 98	B 118	B 137	B 156	B 145
D 37 ☩ U. C * 11 10 1879 15 5 1950	D 38 ☩ S. S * 1 6 1887 23 2 1950	D 39 ☩ N. R * 31 10 1863 25 12 1949	D 40 ☩ D. H. H * 30 3 1860 3 12 1949	D 41 ☩ B. A. J. J * 10 1 1893 15 9 1949	D 42 ☩ N. K. N * 27 3 1860 2 9 1949	D 43 ☩ A. J. P. M. K * 6 12 1901 13 5 1949	D 44 ☩ D. M. P * 29 1 1866 11 5 1949	D 45 ☩ S. B * 23 8 1882 1 3 1949
B 12	B 34	B 56	B 78	B 99	B 119	B 138	B 157	B 146

D 46 ☩ A. K. K * 21 6 1867 1 4 1949 B 13	D 47 ☩ C. J * 26 9 1868 26 2 1949 B 57	D 48 ☩ J. C. P * 25 4 1867 23 1 1949 B 79	D 49 ☩ P. N. W * 19 7 1878 23 12 1948 B 100	D 50 ☩ S. A * 19 2 1859 14 11 1948 B 120	D 51 ☩ K. E. K. K * 28 10 1892 29 10 1948 B 139	D 52 ☩ K. B. J * 16 1 1887 4 5 1948 B 158	D 53 ☩ E. O. J * 2 8 1891 8 4 1948 B 177
D 54 ☩ J. M. C * 8 4 1878 7 6 1947 B 14	D 55 ☩ E. L. K. P * 29 8 1880 15 5 1947 B 36	D 56 ☩ A. L. S. J * 25 9 1898 14 4 1947 B 58	D 57 ☩ R. P. R * 14 8 1881 4 4 1947 B 101	D 58 ☩ N. E. J * 10 9 1893 5 3 1947 B 121	D 59 ☩ F. H. W. C. f. v. BARN * 14 11 1871 14 8 1901 B 178	D 60 ☩ A. M. J * 2 10 1860 23 7 1946 B 179	D 61 ☩ J. M. M * 20 11 1887 16 6 1946 B 15
D 62 ☩ A. R. T * 12 4 1902 18 4 1946 B 37	D 63 ☩ B. K. N * 1 2 1878 29 3 1946 B 59	D 64 ☩ A. L * 18 4 1870 14 3 1946 B 81	D 65 ☩ A. W. H * 29 10 1883 23 2 1946 B 102	D 66 ☩ J. P. H * 6 5 1879 25 1 1946 B 141	D 67 ☩ H. P. V. E * 5 12 1873 10 7 1945 B 160	D 68 ☩ J. A. G. H. K. P * 14 9 1880 25 6 1945 B 179	D 69 ☩ L. F. S * 27 11 1875 12 2 1944 B 16
D 70 ☩ P. A. P * 10 3 1879 14 5 1944 B 38	D 71 ☩ K. S * 15 11 1870 30 6 1944 B 60	D 72 ☩ P. J * 5 6 1877 11 8 1944 B 82	D 73 ☩ J. T. N * 8 12 1870 5 12 1944 B 103	D 74 ☩ S. P. N * 10 3 1887 21 2 1945 B 123	D 75 ☩ S. C. R * 10 8 1892 4 3 1945 B 142	D 76 ☩ C. V. J * 13 12 1913 24 3 1945 B 161	D 77 ☩ C. M. R. J * 28 3 1878 23 3 1945 B 180
D 78 ☩ M. M. R * 8 6 1901 10 10 1942 B 39	D 79 ☩ A. I. A. F. T. C * 17 1 1870 21 11 1942 B 61	D 80 ☩ H. S. G * 16 8 1857 27 1 1943 B 83	D 81 ☩ C. N * 6 7 1864 6 5 1943 B 104	D 82 ☩ P. L * 3 3 1911 20 5 1943 B 124	D 83 ☩ J. V. N. R * 17 6 1862 19 10 1943 B 143	D 84 ☩ J. J. S * 5 11 1882 5 11 1943 B 162	D 85 ☩ V. P * 17 12 1873 8 2 1944 B 181

E 1 † J. M. N * 24 12 1861 15 4 1940 B 42	E 2 † M. K. J * 25 6 1877 15 11 1940 B 64	E 3 † E. M. N. J * 15 12 1874 30 11 1940 B 86	E 4 † M. J. A * 6 4 1870 9 12 1941 B 107	E 5 † J. G. H * 10 3 1901 18 12 1941 B 127	E 6 † V. V * 27 2 1857 20 2 1942 B 146	E 7 † F. C. C. E. T * 12 4 1874 20 6 1942 B 165
E 8 † G. A * 25 10 1875 20 3 1940 B 49	E 9 † A. J * 26 4 1878 4 12 1939 B 65	E 10 † B. A. U * 6 8 1879 24 8 1939 B 82	E 11 † O. A. P * 30 4 1899 19 4 1939 B 108	E 12 † M. A. H. R * 5 9 1873 12 5 1939 B 147	E 13 † D. K. K. F * 12 1 1863 6 4 1939 B 166	
E 14 † K. L. J * 14 5 1894 1 4 1939 B 66	E 15 † C. C * 10 9 1873 2 10 1938 B 109		E 16 † N. W. N * 20 9 1875 10 7 1938 B 148	E 17 † J. M. L. N * 25 5 1876 10 5 1938 B 167	E 18 † F. C * 27 3 1878 3 4 1939 B 185	
E 19 † ANE SØRENSEN * 1851 1917 C 85	E 20 † FAR ?					

E 21
✚
METTE KATRINE
LUND
* 15 5 1855
12 5 1918
C 166

E 22
✚
CARL LUND
* 20 11 1857
22 2 1918
C 167

E 23
✚
RASMUS POULSEN
* 5 10 1836
11 1 1916
C 111

F1 †
 NIELS J. N. HØGH
 * 6 12 1858
 7 11 1912
C95

F2 †
 P. C. R.
 * 2 12 1903
 29 1 1956
C 181

F3 †
 M. V.
 JACOBSEN
 * 29 8 1901
 18 2 1956
C 39

F4 †
 R. M. J.
 * 25 6 1898
 6 4 1956
C 60

F5 †
 S. W.
 * 16 2 1883
 16 11 1956
C 81

F6 †
 C. J.
 * 26 3 1880
 19 6 1957
C 102

F7 †
 ANE KATHRINE
 LARSDATTER
 FILHOLM
 * 19 6 1848
 22 2 1907
C123

F8 †
 K. M. K. S.
 * 22 5 1873
 30 4 1954
C 19

F9 †
 A. K. C. L.
 * 27 6 1882
 24 12 1954
C 40

F10 †
 K. V. K.
 * 18 6 1891
 21 9 1955
C 61

F11 †
 G. AA. P.
 * 27 9 1909
 29 10 1955
C 103

F12 †
 A. E. H.
 * 8 1 1917
 7 11 1955
C 82

F 13 †
 CHR. F. W.
 HEERING
 * 8 5 1843
 15 9 1905
C 41

G 1 ✚ K. K. * 5 10 1850 29 5 1936 E.2	G 2 ✚ A. P. * 15 9 1857 23 4 1936 E.15	G 3 ✚ B. K. D. * 29 8 1891 19 2 1936 E.44	G 4 ✚ A. J. * 7 5 1881 14 2 1936 E.60	G 5 ✚ K. J. * 17 6 1858 10 1 1936 E.77	G 6 ✚ I. K. * 2 4 1878 19 1 1938 E.108
G 7 ✚ O. H. * 6 4 1875 23 11 1934 E.16	G 8 ✚ N. P. G. H. * 17 1 1891 16 11 1934 E.30	G 9 ✚ J. J. J. * 18 1 1890 16 7 1934 E.45	G 10 ✚ B. K. P. * 29 3 1882 2 6 1934 E.61	G 11 ✚ H. M. Z. * 5 1 1896 3 5 1934 E.78	G 12 ✚ D. M. B. * 15 9 1862 20 12 1935 E.94
G 13 ✚ E. J. * 30 7 1901 27 8 1933 E.17	G 14 ✚ B. J. * 12 10 1863 6 7 1933 E.31	G 15 ✚ P. M. f. L. * 25 8 1878 25 6 1933 E.46	G 16 ✚ I. H. C. * 24 2 1910 23 2 1933 E.62	G 17 ✚ A. G. E. F. * 14 3 1844 18 1 1933 E.79	G 18 ✚ C. J. M. L. * 1 10 1895 15 3 1934 E.95
G 19 ✚ K. K. H. N. * 5 10 1876 15 8 1931 E.5	G 20 ✚ J. C. P. * 1 1 1872 15 7 1931 E.18	G 21 ✚ B. I. S. * 2 7 1893 7 5 1937 E.80	G 22 ✚ S. P. * 16 6 1870 25 9 1932 E.96		
G 23 ✚ A. R. C. L. * 21 4 1874 12 1 1932 E.6	G 24 ✚ J. C. J. * 31 8 1884 26 2 1931 E.19	G 25 ✚ A. C. K. * 3 2 1894 15 2 1931 E.33	G 26 ✚ T. P. A. * 23 9 1863 28 12 1930 E.48	G 27 ✚ P. C. V. F. * 18 2 1853 25 8 1930 E.64	G 28 ✚ M. J. C. * 19 9 1893 27 6 1930 E.81

G 29	✚	J. M. * 21 12 1854 28 9 1929	E. 20
G 30	✚	J. T. * 31 3 1864 1 9 1929	E. 34
G 31	✚	M. N. * 18 4 1857 22 7 1929	E. 49
G 32	✚	J. P. J. * 3 11 1831 22 3 1929	E. 65
G 33	✚	A. N. * 20 4 1846 5 3 1929	E. 82
G 34	✚	E. M. * 26 6 1842 26 12 1928	E. 99

G 35	✚	C. M. B. * 13 2 1880 28 1 1928	E. 8
G 36	✚	N. M. C. * 29 4 1870 22 1 1928	E. 21
G 37	✚	HELENE NIELSEN * 14 12 1885 2 11 1927	E. 35
G 38	✚	MARTIN JENSEN * 10 3 1865 18 10 1927	E. 50
G 39	✚	GUSTAV HOFF * 16 11 1852 14 10 1927	E. 83

G 40	✚	KARL ERIK JOHNSON * 11 5 1891 20 4 1927	E. 9
G 41	✚	METTE KIRSTINE CHRISTENSEN * 11 3 1841 6 3 1927	E. 22
G 42	✚	POUL GEORG WINTHER * 14 3 1861 16 11 1926	E. 36
G 43	✚	NIELS BORCH * 29 4 1798 3 9 1881 ANE MARIE BORCH * 13 7 1788 22 2 1885	E. 72

G 44	✚	FREDERIK CHRISTIAN ANTON von HARLAND * 30 12 1824 8 6 1885	E. 53
------	---	--	-------

G 45	✚	PETER KRISTENSEN * 21 11 1844 31 10 1923	?
------	---	---	---

G 46	✚	C. J. R. * 20 4 1855 22 4 1938	E. 57
------	---	--------------------------------------	-------

G 47	✚	CHRISTINE MARIA ANDERSEN FROST * 16 6 1837 27 9 1886	E. 138
------	---	--	--------

H 1 ⚔
CHRISTEN
CHRISTENSEN
* 21 7 1853
1 10 1922
D 2

I 1 A. A * 28 5 1866 13 8 1935 E 144	I 2 S. P * 11 8 1849 7 8 1935 E 158	I 3 A. J. R * 5 1 1908 10 3 1935 E 186	I 4 P. B. M * 13 6 1886 20 5 1935 E 179	I 5 T. P * 10 7 1845 20 9 1935 E 128	I 6 J. V * 5 8 1862 29 4 1937 E 127	I 7 N. J * 25 9 1863 20 7 1937 E 58
I 8 A. B * 16 12 1872 25 11 1933 E 145	I 9 V. H * 24 5 1903 13 10 1933 E 159	I 10 P. C. N * 15 5 1848 20 11 1933 E 180	I 11 C. M. E. H * 12 1 1887 9 2 1934 E 129	I 12 A. K. L * 16 4 1852 19 2 1934 E 112	I 13 S. M. K. P * 28 3 1860 29 10 1935 E 111	I 14 K. N * 2 4 1851 1 6 1937 E 109
I 15 P. P * 31 10 1889 23 3 1931 E 147	I 16 H. C. P * 21 6 1871 4 2 1932 E 160	I 17 L. M. S * 6 7 1895 3 11 1931 E 172	I 18 C. E. M. C * 18 11 1892 19 1 1938 E 91	I 19 K. S * 29 1 1891 1 7 1937 E 70	I 20 N. C * 6 3 1855 26 10 1936 E 178	
	I 21 A. S * 00 00 1853 11 3 1931 E 161	I 22 N. J. N * 00 00 0000 16 2 1931 E 173	I 23 J. M. J * 24 9 1865 8 10 1936 E 185	I 24 K. P. G. N * 8 8 1896 17 2 1937 E 169	I 25 J. A. N * 25 1 1878 22 3 1938 E 74	I 26 K. S. L * 17 3 1891 17 5 1937 E 126
I 27 M. N * 31 3 1894 20 2 1930 E 148	I 28 C. E. P * 18 2 1879 10 12 1929 E 162	I 29 M. D. J * 15 11 1874 25 10 1929 E 191	I 30 R. P. E. R * 17 4 1869 28 5 1930 E 115	I 31 S. F. P * 1 4 1869 12 4 1930 E 132	I 32 A. E. L * 16 02 1844 3 5 1931 E 114	I 33 F. A. E * 00 3 1845 27 4 1932 E 130

I 39 ✚
A. E. M. N
* 12 3 1890
10 2 1932
E. 146

I 38 ✚
A. B
* 15 2 1891
31 8 1932
E. 113

I 37 ✚
S. P. T
* 17 11 1880
23 4 1931
E. 131

I 36 ✚
J. F. H. H
* 29 7 1872
11 7 1928
E. 149

I 35 ✚
M. J
* 13 8 1861
25 3 1928
E. 163

I 34 ✚
M. E. A. E
* 10 6 1890
2 12 1928
E. 116

I 40 ✚
ANDERS CHR.
ANDERSEN
* 9 6 1892
24 4 1927
E. 164

I 41 ✚
MALVINA
THALHITZER
* 14 12 1866
5 5 1925
E. 136

De to veje tværs over kirkegården, samt bygninger, der skiller Kirkegården fra parken og deler kirkegården i tre afsnit.

Skæmmende bygninger og veje

Ind mod den meget smukke park, som kirkegården oprindeligt i 1867 var en del af, er der henholdsvis i 1980'erne og 2006 bygget to skæmmende bygninger (Revalideringsværkstedet og Miljøhuset). Disse bygninger adskiller nu Kirkegården og Parken uden hensyn til, at disse områder oprindeligt hørte sammen.

Fotoet på denne side viser disse bygninger og de to veje, der deler Kirkegården i tre afsnit.

Menighedsråd

Af et udkast til brev juli 1922 fra overlæge Åge Thune Jacobsen til biskop T. H. Schiøler, Århus Stift, vedrørende oprettelse af et menighedsråd ved Hospitalskirken, fremgår det, at Thune Jacobsen: "anbefaler at valgretten til menighedsråd også står åben for patienter, når de opfylder betingelsen derfor,

og når overlægen finder, at deres tilstand ikke er til hinder for udøvelse af valgretten".

I udkast til brevet til biskoppen skriver overlæge Thune Jacobsen: "at gruppen af patienter, der vil kunne godkendes til at få valgret til menighedsrådet, næppe bliver stort, formentlig ikke over 20". Antallet af funktionærer skønnes at være mellem 130 og 140.

I faksimile på næste side af ovennævnte udkast til brev til biskoppen fremgår det imidlertid, at de to afsnit om valgret til patienter er streget ud – sandsynligvis efter direktionens råd. I sit brev til overlægen skrev biskoppen bl.a.: "at de på anstalten værende patienter formentlig ikke kan komme i betragtning som medlemmer af menighedsrådet".

Vi ved ikke, hvorfor forslaget til et menighedsråd, udelukkende bestående af hospitalsfunktionærer, ikke

blev til noget, men det kunne jo eventuelt skyldes det forhold, at man fra Hospitalets side var uenige om, hvorvidt patienter, der givetvis var i flertal blandt kirkegængerne, skulle kunne vælges til menighedsrådet.

Som det fremgår af overlæge Thune Jacobsens udkast til et brev til biskoppen, syntes han, at patienterne burde kunne vælges til menighedsrådet

Hvis kirkegården havde hørt til en almindelig kirke med menighedsråd, ville anlæggelsen af vejen tværs over Kirkegården og bygningen af de skæmmende bygninger mellem Kirkegården og Parken givetvis ikke havde fundet sted, og det samme gælder fjernelsen af den smukke port og den dårlige vedligeholdelse af kirkegården og gravstenene.

Oplysninger fra Hospitalets administrationsarkiv vedrørende begravelser 1875:

"Ministeriel approbation af priser vedrørende begravelser. For patienter af 3. klasse, for mandfolk 38,50 kr. og for kvindfolk 40,50 kr.". Der er ingen forklaring på forskellen i prisen mellem kvinder og mænd.

1908:

"Hospitalets håndværkere, der siden oprettelse af Kirkegården har haft til opgave at være ligbærere, anmoder om, at deres begravelseshonorar forhøjes fra 1 til 2 kr. til hver ligbærer. Denne forhøjelse bevilges af direktionen".

1917:

"Plejerforeningen anmoder om at blive overdraget assistancen som ligbærere ved begravelser i stedet for håndværkere. Direktionen finder imidlertid ingen anledning til at ændre dette forhold".

1918:

"Plejer Søren Christian Sørensen, som renholder ligkuppet og vasker ligene af 3. plejepatienter, har søgt om forhøjelse af sit honorar fra 15 til 30 kr. om året og fra 2 kr. pr. lig til 4 kr. for vaskning af lig. Baggrunden er, at familier til 1. og 2. klasse patienter betaler 4 kr. pr. lig. Den ønskede forhøjelse tiltrædes, efter at sagen har været rundsendt til de øvrige psykiatriske hospitaler i Danmark".

Det fremgår af ovennævnte forhold, at der i forbindelse med begravelser var penge at tjene, og der var en vis konkurrence mellem håndværkere og plejere om at være ligbærere.

*Til
Biskoppen over Aaskov Stift.*

*Resourcerne i Aaskov Stifts
Menighed af 11. 12. (Lm 11/22) skal
jeg paa Dispositionens Vegne med-
dele, at man man finde det
irrationelt, at der i Aaskov St.
lov N. 280 af 30 Juni d. A. om
Menighedsraad oprettes et sær-
ligt Menighedsraad for de Per-
soner, der er født i Aaskov St.
Lindesøghospitalet.*

*(Man se jeg efter Telefontal-
ten med Aaskov Stifts Menighed er
blevet bekendt med, at Aaga-
gen til Deltagelse i Kommunal-
og politiske Valg naar Hospitalets
Patienter aaben umærte visse
Patrikler, naar jeg anbefale,
at Valget til Menighedsraad
ogsaa storf aaben for Patienter,
naar de opfylder Patriklens
derfor, og naar Overlægen finder,
at deres Tilstand ikke er til
Hinder for Udøvelsen af Valg-
retten.)*

*Antallet af Funktionærer, der
er født i Aaskov St. Hospital
(s. hændt paa Hospitalets Grund)
og som opfylder de i Lovens næv-
te Patrikler, er 130, hvoraf
kommer Patienter, hvis Antal
jeg vanskelig kan udtale mig
om, men som dog neppe bliver
stort, formentlig omkring 20)*

Faksimile af udkast til brev vedrørende menighedsråd.

Regulativer og protokoller.

Af kirkegårdsprotokollen fremgår det, at der i perioden fra 1857 til 1957 er begravet i alt 2.147 mennesker, og den sidste patientbegravelse fandt sted den 19. juni 1957.

Af "Regulativ for Erhvervelse og Vedligeholdelse af Gravpladser på de til Statens Sindssygehospitaller og Plejeanstalten Råmosegård hørende Kirkegårde" på næste side, fremgår det, at der til hver gravplads afgives 2 x 2 x 1,6 m. jord.

Hospitalet besørger gravstedets beplantning og sømmelige vedligeholdelse efter stedets skik. Hvis beplantningen kræver tilsyn ud over det almindelige, erlægges der en årlig godtgørelse af 5 kr. til Hospitalet.

Betalingen for erhvervelse og vedligeholdelse af gravplads i 20 år fastsættes til 15 kr. Fornyelse for andre 20 år kan ske mod erlæggelse af den dobbelte takst. Fornyelse ud over 40 år kan kun finde sted med Direktoratets samtykke.

Forinden en gravplads sløjfes, vil de pårørende, så vidt muligt i god tid, være at underrette.

Underskrevet Direktoratet for Statens Sindssygehospitaller, d. 8. oktober 1923, Brøchner-Mortensen.

I Kirkegårdsprotokollen er hvert gravsted registreret med et løbenummer, og hvor det drejer sig om patienter, er der også et patientnummer svarende til patientens journalnummer. Under overskriften "Grav" og underrubrikkerne "Litra" og "Nr." findes for hvert gravsted et bogstav og et nummer, som vi ikke, på indeværende tidspunkt, kender betydningen af. Endvidere er der en kolonne med overskriften "Anmærkning", her skrives det f.eks., hvis det drejer sig om ansatte ved Hospitalet, børn af ansatte ved Hospitalet eller hustruer til ansatte.

Det ser også ud til, at det anføres, hvis der bliver sat en speciel sten på graven. Yderligere anføres det ofte, og måske altid, hvis graven er købt for et bestemt åremål, det ser ud til, at det varierer fra 50 til 100 år.

I 2005, i forbindelse med at driftsleder Knud Bendtsen blev pensioneret, dukkede der endnu en begravelsesprotokol op, som har ligget på Knud Bendtsens kontor. Det drejer sig om en protokol, der omfatter alle patienter, der er døde her på Hospitalet, fra den 18. december 1852 til nr. 1324 den 31. marts 1904. Med denne

REGULATIV

for

Erhvervelse og Vedligeholdelse af Gravpladser paa de til Statens Sindssygehospitaller og Plejeanstalten Raamosegaard hørende Kirkegaarde.

1. Paa de til Statens Sindssygehospitaller og Plejeanstalten Raamosegaard hørende Kirkegaarde kan efter de Paaørendes Ønske ydes Gravplads til i Hospitalet eller Plejeanstalten henliggende Patienter og dettes tjenstgørende, paa Hospitalet boende Funktionærer samt disses Hustruer og Børn.
2. Til hver Gravplads afgives 2,2×1,6 m Jord efter Hospitalets Anvisning.
Erhvervelse af større Jordstykke kan kun finde Sted med Direktoratets Samtykke.
3. Hospitalet besørger Gravstedets Beplantning og sømmelige Vedligeholdelse efter Stedets Skik.
Særlig Beplantning og Anbringelse af Monument kan kun finde Sted med Direktionens Samtykke og uden Udgift for Hospitalet.
Kræver Beplantningen Tilsyn udover det almindelige, erlægges herfor en årlig Godtgørelse af 5 Kroner til Hospitalet.
4. Betalingen for Erhvervelse og Vedligeholdelse af Gravplads i 20 Aar fastsættes til 15 Kroner.
Fornyelse for andre 20 Aar kan ske mod Erlæggelse af den dobbelte Takst.
Fornyelse udover 40 Aar kan kun finde Sted med Direktoratets Samtykke.
5. Forinden en Gravplads sløjfes vil de Paaørende, saavidt muligt, i god Tid være at underrette.

Direktoratet for Statens Sindssygehospitaller, den 8' Oktober 1923.

Brøchner-Mortensen.

protokol fremgår det, hvor vedkommende er blevet begravet her på Kirkegården, Vejlbj Kirkegård, Århus Kirkegård eller på andre kirkegårde. I mange tilfælde står der imidlertid blot, at vedkommende er blevet afhentet til begravelse i hjemmet.

På de følgende to sider, efter regulativet, kan man se forsiden i denne begravelsesprotokol. Forsiden er underskrevet den 26. juli 1862, men den første patient i protokollen er død den 18. december 1852.

Begravelses Protokol fra 1862

"Herværende Protokol indeholder Fortegnelser over samtlige på den Nørre Jyske Helbredelsesanstalt for Sindssyge, senere Sindssygeanstalt afdøde Personer med tilført Oplysning om dødsdagen og for så vidt Liget er jordet på Vejlbj eller Anstaltens Kirkegaard tillige begravelsesdagen.

Anstaltens Kirkegaard blev indviet den 20. november 1857 af Pastor Laurberg, Anstaltens Præst og opmålt samt inddelt i Gravpladser af Landinspektør Bøggild, som derover har forfattet et kort, der er et supplement til Protokollen, som ligger til grund for enhver Begravelsesgrund givne Betegnelse, og hvorved enhver Gravplads nøjagtig kan påvises.

Ved direktionen vedtagne Reglement for begravelser og Kirkegaardens afbenyttelse, dekret 27. marts 1862 er Protokollen påbudt og er indrettet i overensstemmelse med det Reglementet tilføjede Skema. Under udarbejdelsen har Anstaltens Ministerialbog været benyttet.

Den af 263 pagina bestående Protokol autoriserer herved til Begravelserne i overensstemmelse med det ovennævnte Reglement".

Direktionen for den Nørre Jyske Sindssygeanstalt den 26. juli 1862.

H. Selmer Ingerslev Hr. Bang

Begravelsesprotokol.

I begravelsesprotokollen for perioden 1852-1904 findes i alt 1324 personer.

Under bemærkninger i begravelsesprotokollen findes bl.a. følgende:

Begravelsesnummer 9: Grosserer E. af Sverige, død den 20. april 1956 og begravet på Vejlbj Kirkegård, hvorfra liget blev overført til Hospitalets Kirkegård den 12. november 1958. Det er tilsyneladende det eneste tilfælde af sin art, hvor en patient, efter begravelse på en kirkegård uden for Hospitalet, ønskes tilbageført og begravet på Hospitalets Kirkegård.

Begravelsesnummer 887: I 1908 blev han begravet i sin, som patient, afdøde hustrus grav.

Ved begravelsesnummer 908 står der: Patienten hængte sig i kælderens under mandsafsnit H.

Ved begravelsesnummer 995: Efter familiens ønske er vedkommende kvinde begravet ved siden af sin mand, selvom hun ikke var patient på Hospitalet.

Ud for begravelsesnummer 1101 står der: Polak.

Ved begravelsesnummer 1147 anføres det, at der er reserveret plads til to søskende, der ikke er indlagt på Hospitalet.

Ved begravelsesnummer 1152 står der: Død efter spark af patient. Det drejer sig om overplejer Kjær.

Ved begravelsesnummer 2073 anføres det, at der er reserveret gravplads til en broder, selvom han ikke er indlagt på Hospitalet.

Ved begravelsesnummer 2080 står der: Blev begravet den 15. marts 1947, jorden var frosset en meter ned. Vedkommende blev begravet i sin afdøde hustrus grav. Hustruen var patient på Hospitalet, men det var ægtefællen ikke.

I hele perioden fra 1857-1957 er der 16 børn af ansatte ved Jydske Asyl, der døde. 8 af de 16 børn døde i perioden 1914-1919, mon det har noget med 1. Verdenskrig at gøre, f.eks. dårlig ernæring?

Ud over de 3 overlæger, der er begravet ved specielle overlæge-gravpladser, er det påfaldende, at lægekan- didat cand.med. Knud Christian Ibsen, der døde den 14. marts 1886, også er begravet på Hospitalets Kirkegård.

Karoline Larsen.

På Kirkegården findes en smuk opretstående granitsten med teksten: "Fælles minde over Karoline Larsen og hendes 10 børn", men ingen andre oplysninger om fødsels- eller dødsdato, navne eller data vedrørende de 10 børn.

I begravelsesprotokollen er der oplysninger om en Karoline Larsen, gift med opsynsmand Rasmus Larsen, der døde den 15. april 1909. Fra begravelsesprotokollen ved vi, at en søn af opsynsmand Rasmus Larsen døde i oktober 1907, men der er ingen oplysninger om, at andre af Rasmus Larsens børn er døde. Vi formoder, at det er Rasmus Larsens hustru, der sammen med sine 10 børn mindes under navnet Karoline Larsen, men hvorfor er fødsels- og dødsdato udeladt, og hvorfor skal grav-stenen også minde om hendes 10 børn?

Hvis nogle af læserne af denne rapport ved noget om Karoline Larsen og hendes 10 børn, vil vi meget gerne have besked om det.

Fredning af Kirkegården

Vi vil gerne indstille Kirkegården ved Psykiatrisk Hospital i Århus til fredning i sin helhed.

Sagen bilægges kort over Kirkegården, og fotos af Kirkegården i 1902 og på indeværende tidspunkt. Der vedlægges foto af forskellige typer gravsten.

Begrundelse for fredning:

Kirkegården som helhed og som anlæg er enestående i Danmark. Ved statshospitalerne oprettedes frem til 1920 institutionskirkegårde for patienter og ansatte. Der har ikke været tale om pligt til gravsætning på Kirkegården. Pårørende, som ønskede en afdød slægtning begravet på sit oprindelige hjemsteds kirkegård, har i hele perioden kunnet gøre dette.

Kirkegården er blevet anvendt til de patienter, som på grund af det ofte lange hospitalsophold er blevet opfattet som hjemhørende på Hospitalet. De ansatte har kunnet vælge mellem begravelse på hospitalskirkegården og en anden sognekirkegård.

På de psykiatriske hospitaler Sankt Hans i Roskilde, Oringe i Vordingborg og Amtshospitalet i Nykøbing Sjælland findes tilsvarende patientkirkegårde på hospitalets areal. Så vidt jeg ved, er det kun kirkegården på

Amtshospitalet i Nykøbing Sjælland, der er fredet på indeværende tidspunkt. På Oringe er kirkegården ikke længere intakt som helhed.

Jeg ringer til Lisbeth Dragstrup, Århus Amt, hun arbejder med miljø og fredning. Hun siger, at amtet på indeværende tidspunkt, så kort tid før nedlæggelsen af amterne, nok ikke vil gå ind i nogen forhold vedrørende en eventuel fredning af Kirkegården her på Hospitalet. Hun vil tro, at det bliver staten, der overtager de fredningsbemyndigelser, amterne hidtil har haft, men hun råder til, at jeg ringer til Århus Kommune og spørger, om Parken og Kirkegården eventuelt indgår i en lokalplan og derved måske er lige så godt beskyttet som under fredning.

Jeg ringer til Århus Kommune og taler først med arkitekt Birgit Hindrup, tlf. 89 40 26 57. Hun lover at undersøge, om Parken og Kirkegården indgår i en kommunal lokalplan, og hun vil ringe tilbage. Men hvis vi ellers selv vil søge videre, kan vi gå ind på Århus Kommunes hjemmeside og eventuelt samtidig ringe til Kirsten Møller på ovennævnte nummer og få hjælp til at finde frem.

Birgit Hindrup ringer og fortæller, at der ikke er nogen lokalplan for hospitalsområdet, udover at kun 40% af arealet må være bebygget, og højden af bygningerne må ikke være over 12 m., og der står ikke noget om park eller kirkegård. Men Birgit Hindrup henviser til Århus Kommunes Naturforvaltning, der måske ved noget om regler for beplantning og lignende på området. Det lykkedes imidlertid ikke at komme igennem til Naturforvaltningen, der har tlf. 89 40 27 55 og 86 14 05 58.

Jeg snakker med John Olsen, Teknisk Afdeling, om fredning af Kirkegården, og han fortæller, at han vil mene, at den bedste løsning vil være at få et protokolat til Skov- og Naturstyrelsens beskrivelse af parkområdet her ved Hospitalet. Dette forslag blev vi enige om, at han forelægger for Psykiatridelen. John foreslår i øvrigt, at jeg ringer til Provstiet og snakker med dem om ovennævnte forslag kontra fredning af Kirkegården.

Jeg ringer til Århus Provsti Nord og får kontakt med provst Henriksen, som jeg kender godt, bl.a. for hans interesse for Overtaci og det forhold, at han begravede Overtaci og holdt en fantastisk tale for Overtaci, der jo egentlig var buddhist og på den måde måske ikke officielt var kvalificeret til at blive begravet fra den danske folkekirke. Jeg husker, at han bl.a. fremhævede lighederne mellem de forskellige verdensreligioner snarere end forskellene.

Provst Henriksen er meget glad for, at jeg ringer til ham, og han vil gerne være med i arbejdet for at sikre, at Kirkegården her ved Hospitalet bevares. Hans første forslag er, at han vil forsøge at få Kirkegården ind under provstesynet, således at man, når man hvert 3. år kommer og ser på Kirken, også tager Kirkegården med. Han vil også se på lovgivningen på området og se om der, i forbindelse med at Kirkegården kommer med under provstesynet, på en eller anden måde også er legal beskyttelse mod ændringer af nogen art, og dermed sikret bevarelse. Han vil ringe, når han ved noget mere. Han synes, det er en god idé også at forsøge at få lavet et protokolat til Skov- og Naturstyrelsens beskyttelse af hele parkområdet.

I forbindelse med eventuel inddragelse af Kirkegården under provstesynet er det muligt, at også Århus Bymuseum skal inddrages, men provst Henriksen vil ringe til mig, når han ved noget mere om sagen. Han giver udtryk for, at han er glad for, at vi her på Museet har henvendt os til ham. Han er bestemt meget interesseret i bevarelse af Kirkegården og er enig med mig i, at den er af stor kulturhistorisk og psykiatrisk historisk værdi.

Uddrag af journaler på
hver 10. af 90 patienter.

Alle disse gravsten
er cementsten af samme størrelse
støbt her på Hospitalet og nedlagt i græsarealet
på Kirkegården.

Uddrag af journaler på hver 10. af 90 patienter.

Det var de første 90 gravsten, der blev restaureret i 2004.

Navn:	Født:	Død:	Nr.:	Plac.
C. W. F. A.	12/9-1891	05/01-1952	19.322	A3.1
H. N. E.	5/12-1873	10/07-1945	15.233	A8.7
K. A. R. H.	4/10-1879	21/07-1953	18.746	A1.4
K. H.	22/5-1878	08/08-1952	18.723	A2.4
A.J.P.M. K.	6/12-1901	13/05-1949	15.107	A5.7
C. E. K. K.	28/10-1892	29/10-1948	16.727	A6.7
E. L. K. P.	29/8-1880	15/05-1947	9315	A7.2
A. R. T.	12/4-1902	18/04-1946	12.978	A8.2
I. H. C.	24/2-1910	23/02-1933	?	B3.4

K. A. R. H., boende i Århus. Den 13.6. 1947 indlægges hun 67 år gl. på Sindssygehospitalet, Århus, og er indlagt til sin død den 21.7. 1953.

Diagnosen er paranoid psykose, og ved indlæggelsen oplyses det, at den psykiske sygdom er begyndt for ca. ti år siden efter en operation for kæbehulebetændelse. Da hun kort tid efter operationen flyttede ind i en ny lejlighed, mente hun, at der var væggetøj, og lejligheden blev desinficeret, men hun klagede stadig over, at der var biller. Hun mente også, at hun havde gult støv i håret, og sygdommen forværredes. Hun følte sig forfulgt af de mennesker, hvis stemmer hun ofte hørte. På indlæggelsesdagen har hun gået rundt hele natten og ringet på forskellige steder for at få natlogi, hun turde ikke gå hjem til sin egen lejlighed.

Når hun vågner om morgenen, ser hun en fremmed stue for sig (jamais-vu), undertiden ser hun også sin afdøde søster, og for nogen tid siden var hun overbevist om, at tre mænd trængte ind i lejligheden, slæbte hende ud i køkkenet og voldtog hende. Voldsmændene, som hun ikke tør fortælle noget om, skal nu være henrettet. "Sortbørsforeningen" har taget hendes lejlighed, plyndret den og forbudt hende at vende tilbage. Hun er ugift og har tidligere været dameskrædder. Hun bor alene. Ved indlæggelsen er hun meget angst, hæmmet og hallucineret. De første dage i afdelingen kommer hun af og til med sine ejendele og forlanger at blive udskrevet.

Den 1.7. 1947 beder hun igen om at blive udskrevet, hun hævder at være blevet skudt i ryggen, at hun har blødninger i lungerne og mener også, der sker noget mystisk i kælderens, men hun kan ikke fortælle nærmere om det. Hun føler sig forfulgt, men det er ikke af personalet.

Hun kommer i gang med syning. Hun har en del ceremonier og går flere gange rundt om stolen, før hun tør sætte sig.

Den 31.7.1947 skriver man i journalen, at hun er meget plaget af sine hallucinationer, og hun lytter ved varmeapparaterne og går af og til baglæns rundt om bordet, flytter rundt på stolene og ordner dem i rækker, som om hun venter gæster.

Den 8. 12. 1947 skriver man i journalen, at hun i aftes måtte bringes i seng ved magt. Hun forklarer i dag, at hun har fået lov til at komme hjem til sin mand, som hun mener er kontorchef på Amtsstuen i Vejle.

Den 20.3. 1948 skriver man i journalen, at hun er meget modstræbende, hun må mades og gives medicin med hjælp af to sygeplejersker, men hun kan klæde sig selv på, dog er hun meget paranoid.

Den 30. 9. 1949 beskrives hendes tilstand som uforandret. Hun er fyldt med barokke vrangforestillinger. Hun mener, at hun i nat er blevet skåret dybt i ryggen af en læge. Hun rejser sig og vender sig for at vise fordybningen, og hun fortæller, at lægen trak blodet ud af hende. Hun mener, at han gør det hver nat. Hun fortæller også, at hun finder en masse penge rundt omkring i banker, og det er socialkontoret meget glade for. Under indlæggelsen får hun forskellige former for beroligende medicin og sovemedicin: medinal, chloral, fenemal, hypnofen og morfin.

Den 30. 8. 1951 indstiller man hende til lobotomi (det hvide snit).

Den 1. 12. 1951 kommer broderen og informeres om lobotomi og underskriver tilladelsen. Efter tilbagekomsten er hun rolig, hun mades, hun ligger sløv hen i sengen.

Den 2.3. 1952 ligger hun stadig sløv hen og taler kun en lille smule og skælder lidt ud. Hun får det ikke bedre efter lobotomien. Hun er overbevist om, at der løber rotter rundt på afdelingen. Hun er sløv og ligger døsende hen meget af tiden.

I februar 1953 får hun temperaturstigning til 40 grader og behandles med sulfacombin og senere også penicillin.

I juli 1953 står der i journalen, at hun stadig har temperaturforhøjelser på trods af penicillin. Tilstanden bliver værre og værre. Den 20.7. er pulsen 124, og den 21.7.

dør patienten kl. 03.15. Diagnosen er lungebetændelse, afmagring og paranoid skizofreni.

Der er ingen tvivl om, at hendes tilstand er forværret efter lobotomien, og at det er denne operation, der er årsag til hendes død.

K. H. indlægges fra Femmøller, 39 år gl. den 29. 5. 1947 på Sindssygehospitalet, Århus, hvor hun bliver indtil sin død den 8.8. 1952.

K. H. har elleve søskende. Hun klarede sig godt i skolen, havde det godt med kammeraterne og gik ud af skolen i 10. klasse. Hun blev gift i 1913. I 1926 var hun første gang indlagt på Århus Kommunehospital på grund af epilepsi, og i 1932 blev hun første gang indlagt i Risskov. Hun blev udskrevet den 29.5. 1946 og indlagt anden gang 29.5. 1947.

Hun har siden 1910, med vekslende mellemrum, haft epileptiske anfald med kramper og følgende hukommelsessvækkelse. Ved indlæggelsen her i 1947 var hun noget urolig, højrøstet, hun lægges i bælte og får en morfininjektion.

En måneds tid efter indlæggelsen kommer hun, efter eget ønske, i gartneriet, hvor hun er umådelig hjælpsom og flittig. I 1948 er hun blevet træt af gartneriet, og hun kommer i stedet hver formiddag på arbejde i afdelingssygeplejerskens private lejlighed, det får hun 15 kr. om måneden for. Hun siger, de skal bruges til en sten til hendes grav. Senere i 1948 får hun, udover det arbejde hun har, også arbejde hos dr. Vagn Zahle. Indimellem har hun korte perioder med raserianfald, hun sparker på dørene og er aggressiv overfor medpatienter. Hun lægges af og til i bælte og får morfininjektion.

I 1950 beskrives hun som sød og rar, men indimellem har hun eksplosioner, sparker og slår, skælder ud på alt og alle, men hun går fortsat på arbejde og er glad for sit arbejde.

Der anføres også i 1950, at hun er tiltagende dement, hun kan ikke finde ud af, hvilken stue hun ligger på, hun kan ikke finde ud af at klæde sig på og har besvær med at kende professor Strömrgren.

I 1951 er der en periode, hvor hun i 10 dage er konstant urolig, smider med fæces og pletter med urin, hun sidder ofte på bar sengbund, er sengetømmende og har skænderi med andre patienter. Hun er tiltagende dement, vred og ulykkelig.

Den 11.3. 1952 har man indtryk af, at hun måske har haft en mindre hjerneblødning, og i juli 1952 finder man en samling hårde hævelser på halsen, det kan være et såkaldt lymfosarcom, og hun sløjer efterhånden af, ligger i sengen det meste af tiden. Hun dør den 8.8. 1952 kl. 16.12.

Ved autopsien finder man en kræftsvulst i hovedregionen med metastaser til kirtlerne på halsen.

I. H. C., boende i Ry, født 24.2. 1910, indlægges på Sindssygehospitalet, Århus, den 15.2. 1933 og dør 8 dage senere, den 23.2. 1933.

Diagnosen er melancolia og legemlige komplikationer, influenza (højfebril), prostrationstilstand som følge af spisevægring (kraftelessed, grænsende til yderste udmattelse). Af indlæggelsespapirerne fremgår det, at hendes mand er arbejdsløs, og der er meget små kår i hjemmet.

Der er 2 børn, henholdsvis 2 år og 10 mdr. gamle. I.H. har altid været tung og stille, men har ellers normale gennemsnitsevner. Hun har hyppigt været til missionsmøder og har været ret optaget heraf. Hun har haft syndsfølelse, men ellers været ret jævn i humøret, lidt stille og indesluttet.

Den første uge i januar 1933 begyndte hun at tale mere om tingene, men vedblev at tale i de samme vendinger og udtryk på en ganske stereotyp måde. Væsentlige ytringer har været følgende: "Jeg har givet Gud mit hjerte – jeg er ikke bange for at dø". Hun har også villet se sine forældre, inden hun skal dø. På spørgsmålet om hvorfor hun skal dø, siger hun: "Jo, Gud har sagt mig det". Men almindelig beroligelse og forklaringer preller af mod ovennævnte ytringer.

Hun er periodevis rastløs, vrider hænderne, har ikke spist noget i flere dage. Natten før indlæggelsen har hun været oppe og trukket og slidt i børnene, hun har med magt måttet fjernes fra dem. Hun indlægges, fordi man anser hende for at være farlig for sine børn, hun er fjern og af og til urolig. Når hun taler, er det stadig i de samme vendinger.

Af journalen fremgår det, på samme måde som i indlæggelsespapirerne, at hun det sidste halve år er kommet meget ofte i missionshuset, og hun og hendes mand har ikke haft kontakt med andre end dem, der kommer i missionshuset. I første omgang indlægges hun på Silkeborg Sygehus, hvor hun beskrives som fjern, urolig, grimasserende og stereotyp i sin tale. Ved

indlæggelsen her på Hospitalet beskrives hun som forstyrret, grimasserende, småmumlende og umulig at komme i kontakt med. På grund af uroen bliver hun lagt i bælte. Man har indtryk af, at hun er genert, og hun nægter at tage nogen form for mad og drikke. Hun bliver gradvis sløjere, og hun får temperaturstigning op til 41 grader.

I journalen står der, at hun bliver stimuleret hver 3. time med et digitalis-præparat samt cardiazol. Hun får endvidere et par gange 2 gram amylenhydrat, og en enkelt gang, den 17.2., 8 streger morfin. Den 20.2. får hun 3 streger morfin. Den 18.2. bliver hun sondemadet. Den 21.2. får hun 500 ml. saltvand under huden. Den 23.2. beskrives hun som urolig, fægtende med arme og småmumlende, uforståelig som under hele opholdet. Det anføres dog, at hun har kaldt på sine børn.

Det anføres, at temperaturen om morgenen den 23.2. er 41 grader. Hun dør kl. 10.20.

Der er ingen tvivl om, at hun får alt for meget beroligende, smertestillende medicin uden nogen særlig grund, hun får for lidt sondemad og alt for lidt væske.

I. H. C. har givetvis haft en såkaldt endogen depression, men den er nok blevet forværret af, at hun det sidste halve år kun har haft kontakt med dem, der kom i missionshuset, hvor hun har hørt om synd, Satan, Helvede og vel nok også lidt om Guds kærlighed. Det forhold, at hendes mand er arbejdsløs, og at de formodentlig har været meget fattige og måske ikke har fået tilstrækkelig mad, har sandsynligvis også bidraget til depressionen.

Hun har født 10 måneder tidligere, og der kunne have været tale om en fødselspsykose, men den skulle i så fald have været til stede kort efter fødslen. Der kan være arvelige elementer; det oplyses, at moderens faster har været indlagt på Sindssygehospitalet, og det oplyses også, at forældrene er fætter og kusine. Det er også muligt, at I. H. C. tidligere har haft en depression. Af indlæggelsespapirerne fremgår det, at hun i 1927, i ca. et halvt år, havde dårlige nerver. Det kan have været en depression.

Der er nok ingen tvivl om, at egen læge har overvejet, om I. H. C's depression/sindssyge kunne være fremkaldt af de hyppige besøg i missionshuset. En læge, der var ansat på Jydske Asyl, skrev, at han, på baggrund af gennemgang af ca. 1.400 journaler fra 1878-1893, fandt, at der var 60 patienter, der efter hans skøn var så påvirket af indre mission, at det havde fremkaldt

sindssygdommen. Det er nok tvivlsomt, om det er rigtigt, men det kan måske have været en medvirkende årsag.

K. E. K. K., boende i Østerballe, 51 år, blev indlagt på Sindssygehospitalet, Århus, den 26.11. 1943, hvor han var indlagt til sin død den 7.10. 1948. Han indlægges fra Stefanshjemmet.

K. E. K. K. har 10 søskende, en er druknet som ung, og en søster døde 57 år gammel, hun havde altid været svagelig og betragtet som krøbling. 2 brødre lider af "præsenil diabetes", en bror, født den 19.11.1895, lider af rysten i benene, på samme måde som K. E. K. K.. Tilstanden er igennem årene forværret, så han ikke har kunnet arbejde, han har dog endnu kunnet gå og cykle lidt. Han falder jævnlige, psykisk er han ikke så forandret som K. E. K. K.. Han er i vældig godt humør, men hukommelsen er ikke god, og han er netop indstillet til Stefanshjemmet.

Det viser sig senere, at både broderen og K. E. K. K. har Chorea Huntington, der er en arvelig sygdom med forskellig frembrudsalder og forskellig sværhedsgrad. Ved indlæggelsen var han ikke i stand til at tale forståeligt, han kan ikke oplyse noget om sygdommens begyndelse og varighed. Man har indtryk af, at han forstår, hvad man siger, han har kastende bevægelser af hovedet, og udtalte spastiske lammelser. Under indlæggelsen har han grådanfald. Man har indtryk af, at taleforstyrrelsen er en delvis afasi. Den 2.12. 1943 stiller man diagnosen Chorea Huntington.

Den 16.12. 1943 anføres det i journalen, at han hygger sig på afdelingen, han kan være spøgefuld.

Den 2.4. 1944 anføres det, at han nu er oppe hver dag, han har det godt, men han er indimellem råbende, og hans tale bliver mere og mere uforståelig.

I september 1944 står der i journalen, at han af og til har raserianfald, hvor han råber op, slår om sig med arme og ben og river sengetøjet af, kaster med et bækken og kalder sygeplejerskerne "... nogle satans døtre ...", derfor bliver han af og til lagt i bælte.

Den 1. september 1945 får han en lammelse af højre arm og højre side af ansigtet, der er temperaturstigning, og han drikker og spiser meget lidt.

Han dør den 29.10. kl. 18.20, og obduktionen viser hjerneforandringer svarende til Chorea Huntington, og

der er lungebetændelse i svær grad, det er nok dødsårsagen.

I 1944 beskrives broderen A. K., der er født den 19.11. 1895, i et brev fra hans læge; A. K. fik gangforstyrrelser som de første symptomer i 19-års alderen, han klarede dog soldatertjenesten. I 1928 er han stadig i stand til at udføre sit arbejde, men i 1944 sidder han det meste af dagen på en stol. Han kan ved hjælp af krykker slæbe sig rundt, men med meget besvær, fødderne og benene er meget hævede af ødemer på grund af den meget stillesiddende, der er tydelig muskelatrofi på benene, og hukommelsen er noget svækket, men der er ingen psykiske forstyrrelser, og der har ikke været depressioner. Egen læge mener på det tidspunkt, at A. K. har dissemineret sklerose, men det viser sig senere, at han, på samme måde som K. E. K., har Chorea Huntington. En dominant arvelig sygdom.

A. J. P. M. K., boende i Vebbestrup Sogn, tvangsindlægges 38 år gammel på Sindssygehospitalet, Århus, den 19.1. 1940, hvor hun er indlagt indtil sin død den 13.5. 1949.

A. J. P. M. K's mor har været psykisk syg i mange år, og 3 brødre er ligeledes psykisk syge. Moderen har diagnosen psykogen paranoia med stemningssvingninger, hun er i familiepleje. En bror har diagnosen "skizoid" og er ligeledes i familiepleje. En anden bror har diagnosen paranoid psykose, og en tredje bror har diagnosen paranoia.

Der er i alt tolv søskende. Hjemmet er et meget fattigt arbejdsmandshjem. A. J. P. M. K. har ikke klaret sig så godt i skolen. Efter 7 års skolegang kom hun i huslige pladser af 1 til 3 års varighed. Da hun, 21 år gammel, lærte at sy, fik hun sin egen systue, der imidlertid blev lukket efter et års tid, eftersom hun ikke tjente nok. 25 år gammel fik hun et barn, som hun bortadopterede, og forholdet til faderen ophævedes. Hun blev vaskeripige her på Hospitalet i et år og blev kort efter gift med sin nu fraskilte mand, de fik tre børn og blev skilt i 1932. Derefter arbejdede hun på en tekstilfabrik. Det sidste år har hun fået socialhjælp.

I journalen fremhæves det, at hun tidligere har haft svingende stemningsleje og depression, til tider har hun været hidsig og opfarende og meget mistænksom. Egen læge har skrevet, at hun er en udpræget "libidinøs natur". Det er svært at vide, hvad han mener med det.

Den nuværende psykiske lidelse er begyndt for 2-3

måneder siden med, at hun ikke kunne overkomme at passe børnene, og de blev forsømt. Hvis man forsøgte at tale med hende om at få børnene på børnehjem, blev hun desperat og erklærede, at så måtte hun hellere skære halsen over på sine børn, for på børnehjemet døde de jo alligevel af sult, længsel og misrøgt. Egen læge skønnede, at børnene blev misrøgtet, de kom ikke i skole. De kom sjældent op før ved 11-tiden, så de ikke kunne komme i skole til tiden, hvorfor de blev hjemme. Anna fik til tider anfald, hvor hun følte sig elendig og kraftesløs, hun snakkede med børnene om, at hun var overbevist om, at hun skulle dø.

Børnene løb så grædende hen til købmanden og fik ringet efter lægen. Når lægen kom, lå hun apatisk hen. Når hun havde hvilet sig nogle dage, gik det nogenlunde igen. Hun mener, at hun er blevet hypnotiseret. Når hun gik til naboen, følte hun nærmest, som om hun blev gennemlyst, det måtte absolut være hypnotisk kraft. Hjemme hørte hun en stemme sige til hende, at nu blev hun svag, og så kunne hun næsten ikke røre sig.

Den 19.1. 1940 var hun særlig urolig, hun løb efter et af børnene ud i gården, forsøgte at kvæle en af dem og råbte til naboerne: "Her skal I se, at jeg kværker mine børn". Naboerne blev meget opskræmte, en tilsynsførende fra børnehjemmet og lægen blev tilkaldt. A. J. P. M. K. fortalte lægen, at det nok var bedst, at hun skilte børnene af med livet, for de døde jo alligevel. Hun løb længe med det mindste barn, der havde meget lidt tøj på i 6-8 graders frost, barnet var blå af kulde, man kunne ikke få hende til at slippe barnet, og derfor blev hun tvangsindlagt. Hun var ganske uforstående overfor indlæggelsen.

Den 12.2. får hun besked om, at børneværnsudvalget har besluttet, at alle børnene skal anbringes på et børnehjem. Efter et par måneders indlæggelse stilles diagnosen paranoid psykose. Man tilbyder hende at komme i arbejde i vaskeriet eller køkkenet, men det har hun absolut ikke lyst til, og hun forsøger at overbevise personalet om, at hun vil have det bedst med at blive udskrevet, hun mener, det tager meget på kræfterne at gå her på Hospitalet.

Den 8.8. 1940 blev hun udskrevet på prøve i 3 måneder hos en familie i Mejlgade i Århus.

Den 11.10. 1940 indlægges hun igen efter at have flasket rundt det sidste døgn. Efter indlæggelsen siger hun, at hun ville være død i løbet af natten, hvis hun ikke havde fået medicin. "Hvis jeg ikke får medicin, dør

jeg snart, men får jeg medicin, kan jeg leve lidt længe-
re”, siger hun. Hun er overbevist om, at der er gift i
maden.

Den 17.5. 1940 ordineres Cardiazolchok, og hun får 9
cardiazolchok. Det anføres i journalen, at hun har fået
det bedre, hun har lyst til at arbejde, og hun giver
udtryk for, at hun har det godt, men 2-3 dage efter sid-
ste cardiazolchok er hun meget rastløs. Hun får yderli-
gere 4 cardiazolchok, der virker på samme måde, hun
får det bedre, hun syr flittigt, hun deltager i husgerning,
men hvis hun ikke er beskæftiget, går hun rastløs op
og ned ad gangen.

Efter afslutning af cardiazolchok går det meget bedre.
Der er tale om familiepleje, men det ønsker hun ikke,
hun er glad for at arbejde i ”pigernes spisestue”, og
hun er flittig med håndarbejde. Det går godt med arbej-
det. Det anføres, at hun er flink til strikning og håndar-
bejde i det hele taget, men hun er af og til stærkt hal-
lucineret. Den 13.9. 1949 anføres det, at man ikke vil
have hende i det store køkken, da hun ikke kan enes
med sine medpatienter. Hun får det dårligere, efter at
hun ikke mere må komme i det store køkken. Man ordi-
nerer insulinbehandling og senere elektrochok.

På baggrund af, at der tilsyneladende ikke er nogen
større forandring i hendes tilstand, bliver hun overflyttet
til Råmosegaard den 20.2. 1944, og den 25.4. 1944
kommer hun i familiepleje hos familien H., hvor det går
godt i den første tid, men senere får hun det dårligere
og overflyttes til familiepleje hos frk. L. Den 20.10. 1944
flyttes hun tilbage til Psykiatrisk Hospital. Hun har
mange vrangforestillinger, er hallucineret og har det i
det hele taget dårligt.

De sidste sider i journalen mangler, men af et brev af
12.2. 1949 fremgår det, at man beslutter sig til, at hun
skal lobotomeres, og hun får det såkaldte hvide snit i
hjernen. Før operationen har man fået hendes bror, A.
A's, tilladelse til operationen. A. A. er tilsynsværge for
hende.

Man har imidlertid ikke underrettet hendes børn, eller
også har man troet, at A. A. ville underrette dem. Hun
opereres den 25.1. 1949. Efter operationen får hun
temperaturforhøjelse, der udvikles en svækkelsestil-
stand, og det er mit indtryk, at hun er spisevægrende
og sengeliggende, og efterhånden udvikler hun vold-
somme liggesår og dør den 13.5.1949. Afdelingslæge,
reservelæge Villars Lunn skriver i brevet til en af døtre-
ne og beklager meget, at børnene ikke har fået besked
om operationen og om deres mors død, men henhol-

der sig til, at Hospitalet har underrettet broderen, og at
denne, så vidt vides, var til stede ved begravelsen her
på Hospitalet. Villars Lunn giver som årsag til, at man
ikke har underrettet børnene, at man ikke havde deres
adresser. Man gik også ud fra, at broderen underrette-
de døtrene.

Man forstår naturligvis børnenes bedrøvelse over, at
deres mor er død, og at de er blevet underrettet så
sent, men at det vel på ingen måde kan lægges
Hospitalet til last (det kan man nu da nok diskutere).

Det må have været frygtelig hårdt for børnene, at de
pludselig får at vide, at deres mor har fået en hjerne-
operation, det såkaldte hvide snit, og hun derefter var
meget syg og sengeliggende og givetvis har haft en
frygtelig tid med voldsomme liggesår, og at deres mor
er død, uden at de har fået noget at vide og tilmed er
begravet på Kirkegården her på Hospitalet. Jeg har
svært ved at forstå, hvor de sidste sider i journalen er
blevet af. Var man mon bange for, at der ville blive rejst
sag mod Hospitalet, fordi de ikke havde underrettet
hendes døtre om hjerneoperationen og om hendes
død, og derfor eventuelt har medvirket til, at de sidste
sider i journalen, hvori hendes død er beskrevet, er
væk?

E. L. K. P., indlægges fra Århus på Sindssygehospitalet, Århus, 39 år gammel, den 4.4. 1919.

E. L. K. P. har på indlæggelsestidspunktet været enke
i 16 år efter 2½ års ægteskab. Hun har to børn, et af
børnene døde, 3 år gammelt. Efter mandens død for
16 år siden var hun sygeligt deprimeret og blev indlagt
på en nerveklinikk i Sverige. Siden depressionsperioden
har hun været rask, men har dog haft perioder, hvor
hun ikke kunne sove om natten på grund af depressio-
nen og bekymringer for sit udkomme. Hun har været
vanskeligt omgængelig og urimelig overfor sine omgi-
velser.

I december 1918 fik hun influenza med lungebetæn-
delse, hun var på et epidemisygehus. Under indlæg-
gelsen her kom hendes sindssyge hurtigt til udbrud,
hun blev urolig, forstemt, syngende og leende og til
andre tider grædende. Den 19.12. 1918 blev hun over-
flyttet til Kommunehospitalets sindssygeafdeling, og
hun har været der indtil indlæggelsen her. Hun har
siden indlæggelsen været hallucineret, hun taler meget
med sig selv og med de stemmer, hun hører. Hun
mener, der er nogen, der vil gøre hende fortræd, men
hun er til tider opstemt. Hun sover kun lidt, selvom hun
får sovemedicin. Hun mener ikke, hun er på et sinds-

sygegehospital, men snarere på en fattiggård, og hun kan ikke se nogen grund til, at hun er her.

Den 1.9. 1919 anføres det i journalen, at hun er blevet mere urolig, hun skriger i vrede og slår fra sig. Hun græder meget, og man ordinerer forsøgsvis indpakning (i vand), men det har ikke nogen virkning. En overgang får hun også medinal og trional som beroligende medicin, men jeg har ikke indtryk af, at det har nogen virkning, udover at det sløver. På et vist tidspunkt får hun også et andet beroligende præparat, men heller ikke det synes at have nogen virkning.

Først i 1920'erne bruger man megen journalplads til at skrive om patienten, om hun har menstruation, hvad hun vejer og forhold, der ikke har betydning for hendes lidelse. Senere i 1920'erne er man tilsyneladende helt holdt op med at skrive om disse irrelevante forhold.

I 1925 anføres det, at hun i nogen tid har måttet mades, fordi hun mener, der er gift i maden, og hun er indimellem stærkt hallucineret, men det anføres nu, at hun er flink og flittig til håndarbejde.

I 1927 snakker hun om, at hun er en kongedatter, og dr. Møller har taget hendes kongebelønning. Hun mener, der sidder en mand på loftet og befaler forskellige ting, hun er meget optaget af sine vrangforestillinger.

Den 27.6. 1929 kommer hun i familiepleje, og det næste notat er den 1.9. 1929, hvor der står, at hun er tilbage på Hospitalet. Den 18.1. 1930 anføres det, at hun nu er meget flink, skikkelig og har hjulpet meget til på afdelingen. Det meste af tiden har hun været i huset hos en af lægekandidaterne. En overgang er hun på ny i familiepleje hos en familie i Hjortshøj.

De følgende år står der meget lidt i journalen, men alt tyder på, at det går godt i familieplejen. Hun skifter mellem forskellige familier, uvist af hvilken grund.

I begyndelsen af 1940'erne er hun også blevet flyttet ret mange gange. Hun er hos en hr. N. på Hørmarks Allé og forskellige andre familier, hvis navne jeg ikke kan læse. Der er spredte notater, og man får indtryk af, at hun har det ganske godt i familieplejen, langt bedre end da hun var på Hospitalet.

I 1946 er hun hos fru P. Lystrupvej, og hos G. D. på Lærkevej. I 1947 er hun hos familien L. Den 15.5. 1947 vågner hun kl. 03.00 om natten og kalder på værtinden og klager over smerter i maven, og hun dør kl. 08.15,

men der er ingen nærmere beskrivelse af dette korte sygdomsforløb.

Der har dog nogen tid været for høj BT: 220/80, og hun har også haft smerter i hjerteregionen og fået nitroglycerin med god virkning, og dødsårsagen angives som en blodprop i kranspulsårerne. Der er ingen tvivl om, at hun har haft det langt bedre i de mange år, hun har været i familiepleje end på Hospitalet.

Der står ikke noget om, hvorfor hun er flyttet så mange gange. Der står derimod, at hun er arbejdsom, flittig og proper i huset. På et vist tidspunkt i 1931 har hun været på ferie i København. Det oplyses flere gange, at hun er en særdeles god hjælp i huset. Hun har haft en del vrangforestillinger og hallucinationer, og det er nok disse forhold, der fører til, at hun ofte skifter fra én familiepleje til en anden.

A. R. T., boende i Ålborg, blev indlagt på Sindssygehospital, Århus, den 16.10. 1933 og var der indtil sin død den 18.4. 1946.

Diagnosen var skizofreni, og dødsårsagen var hjerneblødning. På indlæggelsespapirerne anføres, at A. R. T., der er arbejdsmand, er født af en ugift mor, hvis adresse er ukendt, og han har i et halvt år været gift med H. De sidste to år før indlæggelsen har han ikke haft arbejde, og det har pint ham meget.

I løbet af det halve år han har været gift, har han gentagne gange været voldsom over for hustruen og slået hende, så hun har haft mærker deraf på kroppen. Også over for de øvrige husbeboere har han været voldsomt truende.

For 8 dage siden forlod han hjemmet og sov om natten på en mark. Som grund angav han, at han var bange for, at en dresseret angorakat skulle angribe ham, hvis han prøvede på at gå hjem.

Aftenen før indlæggelsen havde han været voldsom over for hustruen, slået hende med hænderne og truede med at bruge økse. Nogle dage i forvejen havde han forsøgt at hænge sig selv i sine seler, men de gik i stykker. Hverken hustruen eller de andre beboere i huset tør have ham hjemme længere, politiet tilkaldes, og han indbringes på politistationen, hvor han indrømmer, at han er meget hidsig, og at hidsigheden af og til løber af med ham. Han mener, at hans uligevægtige sindsstemning skyldes arbejdsløshed og mangel på beskæftigelse.

Ved indlæggelsen er han mistænksom, men ikke

egentlig deprimeret. Han mener, alle er imod ham, han skal ombringes, han føler sig forfulgt. Hans tale er fuld af ordsprog og lignelser. Han bliver under indlæggelsen paranoid, en overgang er han stærkt truende, aggressiv, han gør sig våd hver nat, men han bliver renligere og mere venlig og omgængelig. Han kommer i familiepleje, hvor han undviger flere gange, og derfor anbringes han på plejehjemmet Dalstrup, hvor han af og til ødelægger værktøjet eller graver det ned. Han flyttes tilbage til Hospitalet, hvor han er truende og sjofel. Han får elektrochokbehandling i juni-juli 1944, hvorpå han atter får det bedre og kommer på havearbejde.

Den 16.4. 1946 får han pludselig en højresidig spastisk lammelse på baggrund af en hjerneblødning og dør pludselig den 18.4. 1946. Det følgende er spredte uddrag af journalen gennem årene her på Hospitalet.

Den 4.12. 1933 fortæller han ved stuegang på vævestuen, at han ikke får nok for arbejdet. Han vil have mere tobak, ellers vil han ikke arbejde. Man foreholder ham, at det er for hans egen skyld, han skal arbejde, og at væven straks vil blive optaget af en anden, hvis han melder fra. Sygeplejersken på vævestuen fortæller, at han ofte truer med at "nedlægge asylet", men løftet om en cigar ved fyraftenstid har hidtil fået ham til at fortsætte (der var på dette tidspunkt 2 store vævestuer).

Den 9.1. 1934 anføres det, at han har inviteret plejerne på klø. Årsagen er, at en 5-kroneseddel, som han fik i sin julepakke fra moderen, er blevet taget fra ham af personalet. Der skrives ikke noget om, hvorfor man tog den fra ham, men jeg forstår da godt, at han er vred over det.

Den 13.2. 1934 er han begyndt på systuen, hvor han syr kludsko.

Den 17.2. 1934 har han gemt sig under sengen, hvor han hager sig fast under bunden.

Den 4.5. 1934 hævder han, at han er Chr. X.

Den 29.6. 1934 har han stadig barokke ideer, som han fortæller halvvejs spøgefuldt om. Han taler om, at der skal tages blodprøver fra ham til helbredelse af andre patienter.

Den 29.9. 1934 anføres det, at han daglig er på vævestuen, han er noget ustadig til at arbejde, han er næsvis og skødesløs.

Den 4.3. 1935 fortæller han om sin "stenkælder", han har opfundet "nøglen" til hemmeligheden, som består i, at han har fundet ud af, at vi alle slår på vores børn og sprøjter gift i dem – det nytter ikke at sige, at man ikke har børn.

Den 27.5. 1935 fortælles det i journalen, at han forleden blev overfaldet af en anden patient, der ville kværke ham. Han satte sig ikke til modværge, men opfordrede den anden patient til at kværke ham.

Den 2.8. 1935 anføres det, at han går på havearbejde på Nielsens hold, men han vil ikke blive på holdet. Han går over i frugthaven og spiser af den umodne frugt, han kan overkomme at plukke af træerne.

Den 8.1. 1936 anføres det, at han ofte ligger ved kakelovnen og spytter på den, og han spytter også i urtepotterne. Han fortæller stadig sine mærkelige historier; han mener, at de andre patienter og personalet har fået arme og ben klippet af.

Den 17.8. 1937: Han er i dag blevet overfaldet af en anden patient, som han betegner som en kraftidiot, der fortjener at få hugget hovedet af.

Den 12.11. 1937 flyttes han til Dalstrup, og den 3.3. 1938 kommer han i familiepleje hos familien J. i Stenvad, hvor han er flink til at save brænde. Man er meget glad for ham, og især børnene lytter meget til hans fortællinger.

På trods af at han synes, han befinder sig godt, går han fra hjemmet og bliver indbragt til Dalstrup plejehjem, men familien J. beder mindeligt om, at han må komme tilbage til dem, og det indvilliger man i.

Den 19.12. 1940 skriver man i journalen, at han er flink til at hjælpe til med havearbejde, og han piller også lidt tovværk engang imellem.

I 1944 lægges han af og til i bælte, fordi han truer personalet, og ved stuegang sker det også, at der kommer trusler mod lægen i form af, at lægen vil blive slået ihjel.

Den 18.6. 1945 skriver man i journalen, at han stopper strømper og ikke er så slem til at fylde wc-cisternen. Han smider nu urtepotter ud gennem vinduerne, når nattevagten er på en anden afdeling, er ofte grov i munden men aldrig aggressiv. Han tilbyder stadig af og til personalet "nogle på skallen". Han klager også nogle gange over, at man kommer gift i maden.

Den 16.4. 1946 udvikler han en lammelse af kroppen, han kan ikke tale, og der er også en central facialis parese, det vil sige en lammelse af ansigtet.

Den 18. 4. 1946 dør han kl. 23.50.

I journalen findes vedlagte to breve, hvoraf det ene af dem er dateret den 10.12. 1933. Det ene brev er til hans mor, og det andet er måske til hans kone. Begge breve er julebreve med ønsker om en glædelig jul.

Af behandlingsskemaet fremgår det, at han i starten af indlæggelsen af og til fik medinal og chloral, som er beroligende og søvnfremkaldende medicin. Senere fik han amylinhydrat, medinal og chloral.

I 1944 fik han 12 elektrochokbehandlinger. Det skulle man egentlig have familiens tilladelse til, men i journalen anføres det, at man ikke kan finde familien, og dr.

Vorbeck giver udtryk for, at det ikke betyder så meget.

Jeg har ikke indtryk af, at elektrochok eller beroligende medicin af forskellig art har ændret noget på hans adfærd eller sygdomssymptomer. Diagnosen skizofreni er nok korrekt.

Som mulige årsager til skizofrenien anføres det i indlæggelsespapirerne, at han som sømand, under en storm, styrtede på hovedet ned i kabyssen, hvorved han tabte bevidstheden og lå i køjen i 8 dage og var uklar. Det anføres også, at økonomiske sorger kan være medvirkende til hans sygdom.

Han giver selv udtryk for, at arbejdsløshed og mangel på beskæftigelse er årsagen til hans sygdom. På de dage han har haft gravearbejde, har han følt sig bedre og også været flink og omgængelig. Selvmordsforsøget har nok været et råb om hjælp.

Brev fra J.R.T.

Tøndag - 10/12 1911

Godt Ven?

"Tak for Brevet som jeg har modtaget du skriver om der er noget jeg vil have og vide jeg ved bare at i eller de har taget mig til Fange her hvor jeg er efter min bestik maa det være Presumptions det var det der blev kaldt for Fangelyst i Krigen tid det var med andre Ord ens egne lensmænd der blev kaldt for russere o.s.v. ja Werden eller rette menneskene de er lunefulde du skriver hvordan det er ja jeg er vel kommet herind for at blive lidt for normal det er jeg da min Helge hun er paa Kommunehospitalet jeg har skrevet til hende men jeg har hun er paa Kvindeafdelingen her ved siden af det kan jeg regne ud og fru Frøstholm saa jeg kunde en dag eller rettere sagt fru Fast for hun har jo sa navne men hun kendte mig selvfølgelig ikke hun var sammen med en i Hurst jeg har set for der edder Bertha det er ja snart henimod Jul jeg er jo menskelig set kun et Dyr med andre Ord kun en lille Kræften skal mærkes ud af og deri bliver i andre stærke men tak fordi du skrev det er jo yndelig man hører fra nogen Venner skal jo købes det er jo snart Jul saa jeg vil ønske dig en Glædelig Jul og"

Tak for Brev!

Faksimile af brev fra J.R.T., sandsynligvis til hans hustru.

Kære Mor

Ja det hele er jo kun, blif den ene
vel ovalde den anden man er sadant set
stet intet alleneke men kun et Dyr der bliver
forkængt ligemeget hvor man kommer det hele
har ingen interesse for mig naar blot der var
nogen der vilde aktivere en det er vist en kan
Flak man er havnet med her de venter
paa et passende Øjeblik saa er de over en søn
nu de skal nok være der naar tiden kommer
hvis du har et par Cigarer eller Cigaretter
saa vilde jeg blive meget glad her kommer
jeg aldrig nogen... her og besige mig... ja er... vist
heller ikke svært a! nogen undtagen man kommer
til Penge saa skal de jo nok være der saa kan
de faa som Borer der ikke er til at rive af
nu skal man vel snart Brænder som du fortæller
mig tante blev men vi skal vel holde Jul først
nu vil jeg ønske dig en glædelig Jul
det er jo vel højt men
saa har jeg da ikke gjort
det

og Luv Vel

allesammen

Faksimile af brev fra J.R.T. til hans mor.

Brev fra J. R. T. søndag den 10/12-1933. Brevet er sandsynligvis til hans hustru:

"Gode Wen?

Tak for Brevet, som jeg har modtaget. Du skriver, om der er noget, jeg vil have at vide. Jeg ved bare, at I eller de har taget mig til Fange, her hvor jeg er, efter min bestik må det være Øresunds-hospitalet. Det var det, der blev kaldt for Fangelejre i Krigens tid. Det var med andre Ord ens egne landsmænd, der blev kaldt for rusere osv. Ja Werden eller rettere menneskene de er lunefulde. Du skriver, hvordan det er. Jo, jeg er vel kommet herind for at blive idiot, for normal det er jeg da endnu. Helga hun er paa Kommunehospitalet, jeg har skrevet til hende, men jeg tror, hun er paa Kvindeafdelingen her ved siden af, det kan jeg regne ud. Og Fru Frostholt saa jeg hende en dag eller rettere sagt Fru Fast, for hun har jo to navne, men hun kendte mig selvfølgelig ikke. Hun var sammen med en i Huset, jeg har set før, der hedder Bertha. Det er jo snart henimod Jul. Jeg er jo menneskelig set kun et Dyr, med andre Ord kun en Abe, Kraften skal suges ud af, og deri bliver I andre stærke, men tak fordi du skrev, det er jo sjældent, man hører fra nogen. Venner skal jo købes. Det er jo snart Jul, saa jeg vil ønske dig en glædelig Jul og Tak for Brev".

J. R. T. har endvidere skrevet dette brev til sin mor. Det er udateret:

"Kære Mor.

Ja det hele er jo kuns bluf, den ene vil overløbe den anden, man er sådan set slet intet Menneske, men kun et Dyr, der bliver fortrængt, lige meget hvor man kommer. Det hele har ingen interesse for mig, naar blot der var nogen, der vilde aflive en. Det er vist en køn flok, man er havnet med her. De venter paa et passende Øjeblik, saa er de over en som Ravne. De skal nok være der, naar tiden kommer. Hvis du har et par Cigarer eller Cigaretter, saa ville jeg blive meget glad. Her kommer jo aldrig nogen her og besøger mig, jeg er vist heller ikke savnet af nogen, undtagen man kommer til Penge, saa skal de jo nok være der, saa hænger de på som Borer, der ikke er til at rive af. Nu skal man vel snart Brændes, som du har fortalt mig, tante blev, men vi skal vel holde Jul først. Nu vil jeg ønske dig en glædelig Jul. Det er jo vel tidligt, men saa har jeg da ikke glemt det, og Lev Vel allesammen".

C.W. F. A., boende i Århus, blev 57 år gammel, den 8.6. 1948, indlagt på Sindssygehospitalet, Århus, hvor han døde den 5.1. 1952.

Af journalen fremgår det, at hans mor havde været psykotisk, og hun døde 28 år gammel. Han kom ud at sejle dagen efter sin konfirmation og sejlede stort set siden.

Han har haft hukommelsesbesvær, svært ved at udtrykke sig. Ved indlæggelsen kender han ikke tid og sted, og han spørger, om han har bestilt natlogi hér. Han fortæller om en bro over Atlanterhavet og mener, at han kender en del af patienterne i afdelingen, og også at han har set Chr. X nede i hospitalsgården. De første dage under indlæggelsen kan han ikke finde rundt i afdelingen, han kan ikke finde sin seng, han taler uklart, han kender ikke sin egen alder. Han mener, at han er over 50 år. Han mener, det må være sommer og føler på jorden for at mærke temperaturen.

Indlæggende læge mener, at han måske lider af dementia paralytica. Der er også en skrivelse fra C. W. F. A.'s onkel, der skriver, at C. W. F. A. stort set har sejlet hele sit liv. Når han var afmønstret i København, boede han som regel på Sømandshjemmet i Nyhavn, men besøgte onklen under sådanne ophold.

Onklen fortæller, at C. W. F. A. i de sidste år har ændret sig meget, han har været svær at komme overens med. Onklen synes ikke, at C. W. F. A. på noget tidspunkt har været som andre mennesker.

Den 30.11. 1950 anføres det i journalen, at han bliver mere og mere sløv, talen bliver uforståelig, han må mades.

Den 20.5. 1951 anføres det, at han går meget frem og tilbage på gangen, han drejer altid hovedet til venstre, han går så skævt, at han må lægges i seng for ikke at falde. Han tumler rundt om natten.

Den 2.1. 1952 får han temperaturforhøjelse, er sløj og sengeliggende.

Den 4.1. 1952 har man om natten ikke kunnet komme i kontakt med ham.

Den 5.1. 1952 dør han kl. 21.40.

Undersøgelse af hjernen viser udtalt atrofi af hjernebarken, betydeligt celleudfald og udviskning af strukturen, og cellerne viser degenerative forandringer. Der ses

senile plaques og ophobning af argentofile substanser og metachrometisk farvede hyaline korn.

Diagnosen er Alzheimers syndrom. Den diagnose bekræftes for øvrigt i 1992 ved histologisk undersøgelse, foretaget af overlæge Boysen Møller, Århus Kommunehospital.

H. P. N. E. indlægges fra Mørup ved Vejle, 66 år gl. den 24.5. 1940 på Sindssygehospitalet, Århus, og han dør den 10.7. 1945 kl. 7.15.

H. P. N. E. er opvokset i et godt hjem og har altid været stille og indesluttet. Han er uddannet som manufakturkommis og har arbejdet som sådan. Siden 1936 har han haft tiltagende svært ved at trække vejret i forbindelse med arbejdet. I januar 1940 får han en hjerneblødning med afasi, men ingen lammelser. Han indlægges akut, og man konstaterer, at han har syfilis med hjernesker, herefter er han tiltagende sløv, meget dement og uklar. Han er ikke orienteret i tid og sted ved indlæggelsen. De følgende dage beskrives han som meget rastløs, han bliver aggressiv, hvis man forsøger at få ham til at stoppe hans rastløshed.

Den 21.3. 1941 er der forbigående bevidstløshed, hvorefter han er noget døsende, fjern og vanskelig at made med udtalt synkebesvær. De følgende år er han stillestående, han er ubeskæftiget, og indimellem kan han være urimelig, han ligger ofte stille hele tiden. Natten til den 10.7. 1945 dør han om morgenen.

Undersøgelse af hjernen viste tydelige tegn på syfilis, nervecellerne frembyder i de hårdest ramte zoner alle mulige tegn på degeneration.

Kommentarer vedrørende de 9 patienter

Ved at læse de 9 journaler på hver 10. af 90 patienter, har jeg fået indtryk af, at der helt op til introduktionen af psykofarmaka først i 1950'erne ikke var nogen effektiv behandling af sindslidende, tværtimod ser det ud til, at visse patienter fik det dårligere under indlæggelse og behandling med morfin, chloralhydrat, barbiturater, cardiozolchok, elchok m.v.

Behandling.

To patienter dør relativt kort tid efter lobotomi (det hvide snit). Forsømmelse af behandling med tilstrækkelig væske førte til død for én af de 9 patienter.

Arbejde og meningsfulde aktiviteter.

Det, der ser ud til at have virket bedst for de 9 patienter, der var indlagt i 1930'erne og 40'erne, er arbejde

og meningsfulde aktiviteter af forskellig art. Det drejer sig især om arbejde i hospitalskøkkenet, ved Hospitalets landbrug og have eller i Hospitalets værksteder. Også det at strikke og sy synes at have hjulpet de kvindelige patienter til en bedre tilværelse. Enkelte patienter har også haft job hos personalet, det drejer sig om sygeplejersker, læger og andre. Måske er der en tendens til udnyttelse af disse patienter, der arbejder hos personalet for en relativt lille løn, men det ser nu ud til at have været langt bedre at få et job, hvad det så end har været, end at være indelukket på patientafdelingerne.

Vedrørende strikning: I hospitalets administrationsarkiv findes følgende skrivelse den 4. december 1914: "Mange patienter strikker gulvklude af blågarn, som man køber i England. På grund af krigen (1. verdenskrig) har England imidlertid udførselsforbud, hvorfor en bestilt levering af blågarn ikke kan komme frem. Man anmoder på denne baggrund Udenrigsministeriet om at hjælpe, da patienterne, der strikker, vanskeligt kan udføre andet arbejde".

Det drejer sig sandsynligvis om skættet hør, som kaldes blågarn.

Strikning af gulvklude var ike særligt kreativt på samme måde som strikning her på Museet i De Kreative Værksteder.

Ovennævnte beskrivelse tyder imidlertid på, at det trods alt var bedre for patienterne end at være ubeskæftiget.

Anbringelse i familiepleje med meningsfuldt arbejde og som medlem af en familie ser også ud til at føre til bedring i sindslidelsen og en bedre livskvalitet for dem, der var så heldige at komme i familiepleje i kortere eller længere tid. Patienterne fik det faktisk først bedre, når de kom væk fra Hospitalet, f.eks. i familiepleje.

Diagnose.

Ud fra psykiaternes viden i 30'erne og 40'erne er diagnoserne stort set korrekte, men det har været relativt rystende at erfare, hvor lidt man kunne gøre for sindslidende under indlæggelse her på Hospitalet i 1930'erne og 40'erne.

Behandlingssituationen for sindslidende i 30'erne og 40'erne var milevidt fra Harald Selmers forhåbninger om, at blot sindslidende blev indlagt inden for et par måneders interval efter sygdommens udbrud, kunne de fleste helbredes og udskrives relativt hurtigt. Jeg tror i øvrigt, Selmers behandlingsprogram, der satsede meget på meningsfuldt arbejde og kreative fritidsaktiviteter som vigtige elementer i behandlingen, var langt

bedre end den manglende behandlingsmålsætning i 1930'erne og 40'erne, og at den voldsomme overbelægning på patientafdelingerne også i høj grad har medvirket til, at der var et dårligt behandlingsmæssigt miljø på afdelingerne.

Johannes Nielsen

Uddrag af journaler på 6 patienter,
med gravsten, der var valgt og betalt af familien
og en patient,
der selv havde valgt sin gravsten og graveret sit navn på den

H. L. H.

Født den 17. 2. 1842 på Sct. Thomas Vestindien.

Indlagt på Jydske Asyl den 12.11. 1878.

Død på Jydske Asyl den 15.05. 1886.

F. C. A. H.

Født den 30.12.1824.

Indlagt på Jydske Asyl den 17.2. 1884.

Død på Jydske Asyl den 08.6. 1885.

A. C. L. F.

Født den 19.6.1848.

Indlagt på Jydske Asyl den 22.12. 1885.

Død på Jydske Asyl den 22.2. 1907.

G. V. R.

Født den 09.2.1871.

Indlagt på Jydske Asyl den 27.11. 1913-28.6. 1914.

Genindlagt fra den 27.6. 1915.

Død på Jydske Asyl den 30.3. 1929.

F. A. F. S.

Født den 21.4. 1853.

Indlagt på Jydske Asyl den 4.3. 1907.

Død på Jydske Asyl den 18.4. 1936.

A. M. C. H.

Født den 5.10. 1831.

Indlagt på Jydske Asyl den 15.5. 1869.

Død på Jydske Asyl den 14.3. 1931.

N. J. H.

Født 1858.

Indlagt på Jydske Asyl februar 1895.

Død på Jydske Asyl 1905.

Seks af disse patienter er valgt tilfældigt blandt de 28 patienter, der havde gravsten betalt af familien, det vil sandsynligvis være familier med en højere social klasse end dem der fik cementgravsten lavet og betalt af Hospitalet.

Begrundelsen for opdeling af patienterne i to grupper efter gravstenenes kvalitet var en formodning om, at patienter fra en højere social klasse, herunder også patienter fra 1ste forplejningsklasse, fik en bedre behandling end patienter fra de lavere sociale klasser. Det viste sig også at være tilfældet, som det fremgår af kommentarer til journalerne fra den sidstnævnte gruppe på side 65-67.

F.A.F.S. er valgt fordi han selv havde valgt en granitgravsten og selv graveret sit navn på stenen, som des-

værre er forsvundet. Denne patient var iøvrigt en talentfuld kunstner og fik på denne baggrund en langt bedre tilværelse og blev behandlet bedre af personalet.

To af de øvrige 6 patienter var iøvrigt også kunstnere. Det drejer sig om G.V.R. og N.J.H., sidstnævnte var en meget talentfuld billedhugger, hans gravsten ses på side 64.

H. L. H.

Født den 17.2. 1842 på Sct. Thomas, Vestindien.

Indlagt på Jydske Asyl den 12.11.1878.

Død på Jydske Asyl 15.5. 1886.

På forsiden af sygejournalen står der følgende: "26 år gammel behandlet for en "... blodsygdom i Aachen ...". 35 år gammel mentale forstyrrelser, apoplektiform anfald, udvikling af en generel parese (*syphilis*).

Af journalen fremgår det, at han er søn af en plantør i Vestindien. Han var sygelig som barn og udviklede sig langsomt. I 1869, 27 år gammel, bosatte han sig i England og giftede sig året efter, men allerede i 1871 flyttede han til Bordeaux, hvor han siden har levet som handelsmand. Der er tre børn, født i ægteskabet. De to døde.

I januar 1877 rejste han til Vestindien, og da hustruen fulgte efter ham 3 måneder senere, fandt hun ham mærkværdigt sær og irriteret. Han havde hyppige anfald af hovedsmerter, og fik et apoplektiformt anfald, der for en tid berørte ham meget. Ved hans hjemkomst til Bordeaux i oktober 1877 var hans forandrede væsen påfaldende for alle. Og efter to et halvt års kontorarbejde var han så medtaget, at han næsten ikke var i stand til at læse eller skrive. Han havde forfærdelige hovedsmerter, og han skrev uforståelige usammenhængende breve til sin søster. Under behandlingen af en homøopat, der forbød ham at arbejde og gav ham styrtebad, fik han på ny et apoplektiformt anfald, og i begyndelsen af 1878 var hans tilstand blevet så dårlig, at han måtte indlægges i en privat engelsk sindssygeanstalt i Wales. Han skal have været sløv og deprimeret ved indlæggelsen.

Herfra blev han forsøgt indlagt på Jydske Asyl, men på vejen fik han i London en "maniakalsk paroksysme", så han måtte bringes tilbage til den engelske sindssygeanstalt. Herfra blev han så indlagt på Jydske Asyl den 12. november 1878. Den 13. december 1878 anføres det, at da hans oppasser i går ville rense hans mund, bed han oppasseren hårdt i fingren.

Det anføres flere steder i journalen, at han har en række

tvangsprægede handlinger. Specielt gnider han sig ofte i ansigtet eller andre steder på kroppen samtidig med, at han synger eller nynner en engelsk melodi.

Den 12. juli 1879 skriver man i journalen, at han har været sengeliggende i nogen tid, og han er jævnlige urenlige. Han kan vanskeligt støtte på benene. Han vil helst være nøgen eller i det højeste ligge i skjorte på den bare halmsæk (madras). For at forhindre de tvangsmæssige gnidninger på issen og ansigtet, har han i perioder tvangshandsker på. Der må undertiden tre opsynsmænd til at få ham i tøjet, for han stritter imod af alle kræfter. Der er enkelte gange tale om krampeanfald af klonisk karakter. På grund af at han ofte ligger i sengen i længere perioder, er han begyndt at få liggesår. Hans epileptiske anfald forekommer hyppigere, og i foråret 1880 ligger han ofte hen i hvad der kaldes temmelig bevidstløs tilstand. Han spiser og drikker meget lidt. Den 15. maj 1886 dør han under et anfald med stærke trækninger i arm og ben.

F. C. A. H.

Født 30. december 1824.

Indlagt på Jydske Asyl den 17. februar 1884.

Død på Jydske Asyl 8. juni 1885.

På gravstenen står endvidere: " Han var et godt menneske og en brav, pligttopfyldende soldat. Fred med hans støv".

På Landsarkivet i Viborg har man ikke kunnet finde journalen, men vi har "... oplysninger om den sindssyge F. C. A. Capitain H...", til efterretning for Sindssygeanstalten ved Århus (at udfylde af læge og indsende under dennes forsegling). I disse oplysninger fremgår følgende: "F. C. A. H. er født den 30. december 1824 i Rendsborg. Faderen var Underofficer og F. C. A. H. er Capitain af Forstærkningen (39. bataljon)". Under betegnelsen "omrids af patientens levnedsløb" skriver lægen: " I sit 11. år blev han Underkorporalspillemand ved Oldenborgs Infanteriregiment i Rendsborg i 1835. Han blev korporal i 1842, var i Insurgenthæren fra 1848-1851, i 6. bataljon fra '51-'61 i den Danske Armé. Blev Sekondløjtnant i 1851, Premierløjtnant 1864 og Capitain i Forstærkningen i 1869. Afskediget for alder i 1880 og ansat som Capitain i Fodfolkets Forstærkning. Ansat som Kompagnichef ved 39. bataljon i 1881. Såvel i Insurgenthæren i '48-'50 som i den danske hær i 1864 har han deltaget i mange fægtninger, og han blev Ridder af Dannebrog i 1864".

Som dreng har han gået i Garnisonsskolen i

Rendsborg. Under spørgsmålet "fremherskende tilbøjeligheder og anlæg" står der: "Han er efter modtagne forklaringer meget forfængelig, pertentlig og noget prikken". Under sygdom i den voksne alder anføres følgende: "Syfilissår (*chancker*) i 1880. Tab af mælet, usikkerhed i brugen af højre hånd". Under spørgsmålet om patienten har haft modgang anføres: " Han tog sig det meget nært, at han faldt for aldersgrænsen i 1880". Under spørgsmålet om der har været kønsudsvævelse anføres det: " Han skal efter kammeraternes udsagn have været "meget tilbøjelig til fruentimmersjov".

På baggrund af at han har været med i mange fægtninger, forekommer det påfaldende, at han aldrig har været såret. På spørgsmålet, om han tidligere har været sindssyg, anføres det, at han i 1887 lå på Garnisonssygehuset i Århus som sindssyg og i 1883 var en måned på Garnisonssygehuset i Viborg som sindssyg.

Med hvilke symptomer optrådte sygdommen fra begyndelsen og i sin videre udvikling? Hvilke stadier og former har den gennemløbet, og hvilken typus har den vist? (herunder ønskes en fuldstændig sygdomsbeskrivelse, såvel i legemlig som sjælelig henseende): "I 1883 er han behandlet en måned i Viborg Garnisonssygehus af G. Krinchel, korpslæge ved 39. bataljon og Garnisonssygehuset i Viborg, efter at han i nogen tid var behandlet i sit hjem af overlæge Melsken. Han blev overtalt til at lade sig indlægge og befandt sig forholdsvis vel derved. Han var sær, meget mistænksom og meget prikken på sin stilling; han der ellers var en tavs mand, var i sygehuset snaksom, og han begyndte altid sin passiar med at beklage sig over et eller andet eller en eller anden, der ikke havde vist ham den skyldige respekt eller sørget godt nok for ham. Hans tale var dog i høj grad afbrudt, idet han ledte efter ord; stundom gik det meget flydende for da pludselig at stoppe på grund af et ord, som ikke kunne findes, som han så kunne gå og lede efter hele dagen, for næste dag at kunne meddele, hvad det var for et ord.

Under brugen af jodkalium bedres hans tilstand væsentligt, så hans tale var fuldstændig flydende og fri, hans humør nogenlunde og hans stemning i det hele taget ret god, da han forlod sygehuset og med orlov rejste til København.

På landsarkivet i Viborg har man som sagt ikke kunnet finde journalen.

A. C. L. F.

Født den 19. juni 1848.

Indlagt på Jyske Asyl den 22. december 1885.

Død på Jyske Asyl den 22. februar 1907.

På forsiden under: "udtog af journalen" står der følgende: "I 35 års alderen pludselig udbrud af maniakalsk forvirring med storhedsideer, forfølgelsesideer samt stor voldsomhed. I løbet af et halvt års tid overgang i hallucinatorisk depression, forvirring og til tider med dybe melankolske vrangforestillinger, hvilket varede ca. halvandet år. Derefter en rolig pause på et par måneder og så maniakalsk forvirring med storhedsideer og voldsomhed, hvilken tilstand i det væsentlige varer endnu. Voldsomhedsanfaldene kommer med stor pludselighed, og hun er en meget farlig patient".

Af indlæggelsespapirerne fremgår følgende: "Sygdommen mærkes først ved, at hun løb over i nabogården i en aparte dragt og talte helt forstyrret. Da jeg så hende dagen efter, fortalte hun en hel del uden sammenhæng, hun var meget højtrøstet, sang meget. Da jeg forsøgte at få hende til at tage nogle morfindråber, slog hun skeen ud af hånden på mig. Hun har siden, det vil sige ca. 3 uger, hverken drukket eller spist, bortset fra lidt mælk. Undertiden har hun været så voldsom, så hun har måttet bindes. Klæderne har hun til dels splittet ad. I forgårs, da jeg så hende, var hendes tilstand omtrent som første gang. Af og til fik jeg et svar med mening, men hun talte meget om, at der var gift i maden, uden at hun dog derfor var ængstelig. Hun var snarere oprørt og stortalende".

Det er underskrevet: *Brønderslev den 4. juli 1885, læge N.P. Budtz.*

Ved ankomsten til Jydske Asyl er hun forvirret, ængstelig, og hun klamrer sig til lægen og beder om at måtte blive reddet. Hun er fuldstændig optaget af hørleses-hallucinationer. Hun falder efterhånden mere og mere til ro, men er fortsat meget angst og hører stadig forældrenes stemmer, men generes mindre deraf. Man behandler hende med opiumsdråber, og hun er af og til lukket inde i en af Asyls celler. Den 17. juli 1886 skriver man følgende i journalen: "Efter et par ugers ophold i cellen bliver hun flyttet tilbage til afdeling K, og hun er beskæftiget med strikning og andet håndarbejde".

I bilag til journalen i 1886 står der, at: "... hun af og til er i gang med strikning ...". I 1887 karter hun uld og væver, spinder hør og blår. I 1888 er hun på ny af og til beskæftiget med at strikke eller spinde blår. Den 17. august 1886 anføres det blandt andet, at hun af og til sover dårligt om natten, hun er meget optaget af, hvad hun kalder "skitteri" og af, at hun har været skyld i, at

så mange er blevet slået ihjel her på stedet. Mades fortsat med opiumsdråber.

Den 19. maj 1900 anføres det, at hun af og til brøler som en ko og dunker hovedet i gulvet, under sådanne episoder får hun chloral, 3 gram. Det anføres også, at hun under stuegang undertiden får heftige raserianfald, hvorunder hun truer alle på livet. Hun bider undertiden opsynet og slår rasende omkring sig. Sådanne episoder behandles som tidligere med chloralhydrat.

Den 27. august 1900 skriver man, at patienten er syngende, udskældende, ituslående, og hun får nu trional, 1 gram dagligt. Ved sådanne lejligheder bliver hun lagt i bælte og kommer undertiden også i cellen.

Hun har tre gange forsøgt at strangulere en medpatient ved at løsne forklædebåndene og snøre dem om halsen på dem.

Den 14. oktober 1900 anføres det i journalen, at hun har slået nattevagten, der bad hende om at lade være med at synge. I januar 1901 anføres det, at hun trods behandling stadig er truende, voldsom og aggressiv. Den 25. juli 1901 er hun bange for, at der er nogen i køkkenet, der vil flække hovedet på hende, og hun tror også, at der er ildebrand, at det brænder alle vegne, og hun mener, hendes bror hænger oppe på loftet. Alt sammen skyldes det hendes sygdom, og hun har begået mord og en række andre forbrydelser.

I 1906 har hun perioder med diarré og opkastning. Hun har periodevis feber, der er tegn på hjertesygdom, men der er også tegn på lungebetændelse, og efterhånden har hun ligget så længe i sengen, at hun har fået liggesår. I februar 1907 anføres det, at hendes kræfter er aftagende, hun kan næsten ikke støtte på benene, hun spiser meget lidt. Der er ødemer på hænderne og fodryggene. Det anføres, at hun den 22. juli dør stille kl. 8.10 aften.

G. V. R.

Født den 9. februar 1871.

Indlagt på Jydske Asyl den 27. november 1913 til den 28. juni 1914. Indlagt igen den 27. juni 1915.

Død på Jydske Asyl den 30. marts 1929.

G. V. R. gik i Odense Latinskole og blev jurist i 19 års alderen. Han har været flere steder i Odense som sagførerfuldmægtig. Han nedsatte sig som sagfører i Edby, hvor han blev gift for 10 år siden. Der er ingen børn i ægteskabet. Han har haft gode evner og har været "...

et godt hoved ...”, har haft sprog- og tegnetalent og har givet sig af med opfindelser, faldskærme m.v.

Hans forretning er aldrig gået godt. Han har haft små indtægter, men har optrådt som grandseigneur. Blandt kolleger har han følt sig trykket og ment sig tilsidesat, og i februar 1913 rejste han pludselig fra sit hjem i Dronninglund til Odense og derfra til udlandet, hvor han var i seks måneder hos en gammel, klog kone i Bayern. Senere var han i London og Berlin og til sidst i Odense, hvor han søgte at ordne sine forhold. Til sidst tog han til Aalborg, hvor han stødte an mod alle. Han syntes, at alle var gale, og at han var den eneste, der forstod at bedømme forholdene. Han sendte masser af telegrammer og breve, overlegne og uforskammede med beskyldninger mod kolleger.

Han læste meget, også Bibelen, hvor han tilføjede kommentarer. Han var meget optaget af sine opfindelser af faldskærme osv. Han var opfarende og heftig, men til tider stærkt nedtrykt, og der har også været tanker om selvmord.

Ved indlæggelsen har han ingen sygdomserkendelse, og han fremkommer med adskillige vrangforestillinger.

Allerede i november-december beskrives han imidlertid som rolig og naturlig.

I januar 1914 kommer der tilsyneladende en forværing. Han er rastløs og urolig, og det er vanskeligt for ham at beherske sin hidsighed. Han taler om at ville sende et telegram til justitsministeren. Sidst i januar 1914 beskrives han som rolig og behersket. Han synes nu igen at være i sin naturlige tilstand. Han udskrives den 28.6.1914 som helbredt.

Genindlægges den 27.6.1915. Han har siden sidste ophold boet hos en søster i Odense. Han har siden december 1914 beskæftiget sig med opfindelser, bl.a. på stenografiens område, og den sidstnævnte opfindelse skal, efter en sagkyndigs udtalelse, ikke være helt ilde og ret original.

De første dage under indlæggelsen er han meget snakende, noget rastløs og urolig, men den 11.10.1915 anføres det, at han nu atter gør et mere ligevægtigt indtryk.

Den 4.11.1915 anføres det i journalen, at han er flyttet ind på en 3. klasses plejestue uden tilladelse. Han fortæller, at han vil drive lidt fastelavnsløjer med lægerne,

fordi de sparkes ham og som sædvanlig er uforskammede over for ham.

I den følgende tid er tilstanden noget svingende. Periodevis synes han at være rolig og medgørlig, til andre tider beskrives han som vanskeligt omgængelig, rastløs og urolig.

Den 2.3.1920 blev han udskrevet på prøve og blev associeret med en sagfører i Esbjerg. Kompagniskabet varede imidlertid kun kort. Efter hans egen angivelse skyldtes det, at han havde sagt et uartigt ord til personalet. Han blev hurtigt genindlagt i prøvetiden.

I de følgende år, indtil han dør i 1929, er tilstanden, så vidt man kan skønne fra journalen, svingende mellem neutral tilstand og mani.

Der står ikke meget i journalen om, at han maler billeder, men den 27.3.1925 er anført følgende: ”Har malet et uhyggeligt Billede over Døden, der kravler over et Plankeværk for at hente Gaardmanden”. De andre patienter har fjernet det.

I 1928 behandles han for en phlegmone i højre ingvina. Der opstår en fistel, og der bliver ved med at komme sekretion fra fistlen, indtil han begynder at sløje af først på året i 1929. Han dør den 30.3.1929.

Han er begravet på Hospitalets Kirkegård. Gravstenen ses på fotografiet. Det er en smuk granitsten.

På Museet har vi otte tegninger og akvareller lavet af G. V. R. under indlæggelsen.

F. A. F. S.

Født den 21. april 1853.

Indlagt på Jydske Asyl den 4. marts 1907.

Død på Jydske Asyl den 18. april 1936.

”Han var født i en søskendeflok på 21, hvoraf de 14 døde. Han udviklede sig normalt i barndommen og gik i den lokale kommuneskole. Han kom i malerlære 14 år gammel og har senere arbejdet som malersvend i flere byer i Danmark.

Den 5. marts 1906 blev han arresteret for Mishandling af sin Kone. Han havde været stærkt fordrunken i mange år, og når han var fuld, var han aldeles ustyrlig og rasende, og i denne tilstand mishandlede han sin Kone, slog og sparkede hende osv. Efterhånden udviklede der sig systematiske Vrangforestillinger, der nu

til Slut er blevet konstante. Ikke alene viser han en ubegrundet Jalousi over for Hustruen, men hans Beskyldninger for Utroskab og Skældsord er lidt efter lidt gaaet over til Trusler og Vold.

Efter Arrestlægens Erklæring lider han af en som følge af Alkoholmisbrug udviklet kronisk, uhelbredelig Sindssygdom – Paranoia Alcoholica. Han blev indlagt paa Frederiksberg Hospital den 19.6.1906 og har ligget her siden under Diagnosen: Paranoia Alcoholica (Jalousiforrykthed). Han er rolig og føjelig, men saasnart man nævner Hustruen, vælter det ud af ham med Beskyldninger, der fremsættes i en meget ophidset Tone uden mindste Hensyn til det sømmelige.

Legemlig er han fuldstændig rask. Den 28.6. blev der af Overlægen afgivet Erklæring om hans Sindstilstand, der sluttede sig ganske til den af Arrestlægen; den 29.8. blev hans Dom forkyndt, lydende paa, at han som utilregnelig skulde sættes under Forvaring. – Han er til daglig Brug meget skikkelig, men han bliver dog let fornærmet, og over for sine Medpatienter udtaler han sig gerne om Konens Nederdrægtigheder.

Indlægges den 4.3.1907 paa S. v. A., Afd. L.

Den 12.3.1907: Han, der er af naturligt Udseende, indlader sig meget villigt i Samtale. Han er ganske klar over sine Forhold, og hvorfor han er kommet herud. Men han erklærer, at det er fuldstændigt uretfærdigt, naar han beskyldes for at være forfalden til Alkohol; han paastaar, at i adskillige Aar har ikke et eneste Menneske set ham i beruset Tilstand. Sit Alkoholforbrug sætter han til ca. 1½ Pægl Brændevin (aldrig anden Slags Spirituosa) dgl.; men han var saa ikke ene om det Kvantum, og han drak mange Dage slet ingenting. Han fortæller, at han fra i Efteraaret 1905 i et halvaars Tid ikke havde Malerarbejde, og i de Mdr. hjalp han Hustruen med det Vaskeri, de da lige havde startet.

Hans Fremstilling viser ham som en hjælpsom og from Ægtemand, der endogsaa stod op om Morgenen og lavede Kaffe, som han bragte Hustruen paa Sengen. Han var i Virksomhed fra tidlig om Morgenen til Midnat, og han har i det hele taget aldrig spildt sin Tid. – Det er ogsaa fuldstændig uberettiget, naar han beskyldes for at have mishandlet Hustruen. Han ved godt, at han én Gang vilde have givet hende en Lussing, men han forfejlede Maalet. Og han kalder Gud til Viden paa, at han aldrig har slaaet hende. Derimod har hun nok kunnet give ham en "Øretæve". – Derimod er det rigtigt nok, at de undertiden har skændtes, men saa er det hende,

der er bleven vred over en Bagatel og er begyndt med at kalde ham "Ludderkarl".

Han naar i sin Fremstilling omsider hen til d. 5. Marts 1906, den Dag, hvor han om Aftenen blev arresteret, – og han er dermed inde paa Hustruens skamløse og troløse Færd. Alt, hvad han beretter, fremstiller han med en saa levende Anskuelighed, at det har præget af Sandfærdighed. Hans Skildring er meget omstændelig og detaljeret – uden nogen som helst Usikkerhed og Famlen; han gengiver de optrædende Personers Ansigtstudtryk og Holdning, deres Bevægelser og Udtalelser, saavel som de Pladser i Værelset, de indtog. – Han fortæller da, at de hin 5. Marts havde Besøg af en Hovmester L., overfor hvem Hustruen gjorde erotiske Tilnærmelser i hans Paasyn. Og hun drev endogsaa sin Skamløshed saa vidt, at hun gik ind i et andet Værelse med den Fremmede, hvor F. A. F. S. overraskede hende i Færd med at manipulere L.'s Penis. – Ved denne Lejlighed som ved Opdagelsen af Hustruens andre Extravagancer har han udvist et engleagtigt Taalmod og været mild overfor "lille Mor" i sine Bebrejdelser. – Han beretter, at Hustruen er overordentlig sexuel af Natur, og at hun (der har født ham ca. 20 Børn) er slem til at masturbere. For adskillige Aar siden skal hun have bandet paa, at han ikke havde været ene om hende og heller ikke herefter skulde blive det. Det er da ogsaa hans Overbevisning, at flere af Børnene ikke er hans.

Hans Beskyldninger over for Hustruen er dels baseret paa, hvad han selv har set og hørt, dels paa ganske fornuftige Slutninger. – Han hævder, at de to Døtre og Svigersønner, der har vidnet til Fordel for Hustruen, har aflagt falsk Ed, og han finder det bekræftet med dette: at den ene Svigersøn rejste til Amerika kort efter Edsaflæggelsen, mens den ene Datter og den anden Svigersøn rejste derover i Januar d.A.; og det er Mening, at den anden Datter ogsaa skal af sted, saasnart hun har faaet tilstrækkelige Rejsepenge.

Under Skildringen af Hustruens Usædelighed bliver han let ophidset.

Den 13.2.1907: Hans Hukommelse er ikke helt sikker, naar han skal angive bestemte Data for urigtige Perioder i sit Liv. Ved Omtalen om Børnefødslerne kniber det ham ogsaa at gøre nøjagtig Rede herfor. Efter hans Udsagn i Dag har hans Hustru aborteret fire Gange og har i alt 16 levende Børn (to Tvillingefødsler), af Børnene er de 9 levende, 7 døde. Dette Resultat fremkommer først, efter at han har modtaget en Del Hjælp til Udregningen heraf.

Den 10.3.1908: Han har stadig Ophold på Afdeling B. Her arbejder han flittigt med at male, dels i Sløjdkælderen, dels omkring paa Afdelingerne. Han er i det hele taget godt fornøjet, flink og medgørlig, men naar han kommer til at tale om sin Hustru, bliver han ivrig og vred og kommer frem med sine Forklaringer og Anklager, som bekræftes med udsøgte Eder, ønsker f.eks.", at den levende Gud vil slaa hans Tarm op paa Værelsets Vægge". Hans Fremstilling af Sagen er i alt væsentlig den Samme, som han gav straks efter Indlæggelsen. Han føjer dog nu til, at Prof. Jacobsen har sagt til ham, at han var indlagt paa Frederiksberg Hospital og derfor skulde overflyttes til en Sindssygeanstalt, fordi det var nødvendigt at "gøre ham uheldelig sindssyg", ellers vilde hans Hustru og Børn og mange andre gøre det".

I de følgende år, indtil 1930, er der meget få oplysninger i journalen, specielt få oplysninger om hans psykiske tilstand.

Den 26.11.1931 anføres følgende: "Har det mindre godt for Tiden, det er navnlig Nattevagten han har imod for Tiden. Han har den Idé, at Nattevagten gaar i Seng til de andre Ptt. og kysser en enkelt Patient. For at unddrage sig Synet af disse stygge Tildragelser, har han lavet en ekstra Skærm til Lampen. Han har ellers tidligere været begejstret for Nattevagten og er ogsaa nærmest yderst bedrøvet over hendes "... dybe Fald ...".

Den 12.10.1932: Har det som sædvanlig, er meget optaget af sin Begravelse: Vil begraves i sin Diplomatfrakke, har faaet overladt en gammel Gravsten, som han har ladet indgravere til eget Brug, kun Dødsdato mangler".

Fra først i 30'erne klager han ofte over svimmelhed, han føler sig træt, og der kommer først i 30'erne sandsynligvis en dyb thrombophlebit i venstre ben og fod, det fører efterhånden til gangræn, og den 4.6.1934 indlægges han på Amtssygehuset til amputation. Venstre ben amputeres svarende til femur.

Den 6.1.1936 anføres det, at han stadig er noget hallucineret, skælder en del ud, til tider tror han, at han er ude at rejse.

F. A. F. S. synes at have været sengeliggende fra amputationstidspunktet i juni 1934 og indtil hans død den 18.4.1936.

På Museet har vi 19 meget talentfulde naivistiske malerier af F. A. F. S.

A. M. H.

Født den 5. oktober 1831.

Indlagt på Jydske Asyl den 15. maj 1869.

Død på Jydske Asyl den 14. marts 1931.

Diagnose ved indlæggelse: Tvangstankesygdom.

Diagnose ved udskrivelse: tvangstankesygdom.

Legemlige komplikationer. Debilitus, enteritis (tarmbetændelse) og influenza.

Den originale journal fra 1869 til 1911 foreligger ikke. Først i 1922 har man lavet følgende referat af journalen: "I de forløbne år har den psykiske tilstand været ganske uændret. A. M. H. har sine ejendommeligheder, navnlig i retning af overdreven pertentlighed og smudsfrygt. Før noget tøj kan tages på, skal det rystes mange gange, og hendes påklædning tager overordentlig lang tid. Oftest kommer hun som følge heraf for sent ned til middag. Alt skal ligge på sin bestemte plads, og skal hun for eksempel sætte sig til klaveret, skal der mange forberedelser til. Hun går stadig meget op i sin musik og kan endnu spille Beethovens sonater, om end det kniber med fingerfærdigheden. Hun holder meget af at blive feteret lidt og vil gerne give undervisning i sang. På sin fødselsdag har hun spillet for en del indbudte – man mærker da, at hun er noget nervøs.

I perioder lider hun af trigeminusneurologi (ensidig ansigtslammelse), og kan af og til blive forkølet, men nyder ellers et fortrinligt helbred og er rask og rørig i forhold til sin alder. Hun vover sig aldrig ud om vinteren og meget sjældent om sommeren.

For et par måneder siden fortalte hun om en natlig hallucination. Hun så en lille kone gå op og ned i værelset. Konen sagde også noget til hende. Noget lignende havde hun set for mange år siden, men ellers kender hun ikke til hallucinationer. Det bemærkes, at der måske ikke har været tale om en rigtig hallucination, men oplevelser under halv slummer?"

Den 20. oktober 1923 anføres det, at hun har været i byen og overværede Blüthner orkestrets koncert, og hun er meget optaget af dette.

Den 1. november 1925 blev der i journalen skrevet: "Meget musikalsk for tiden – spiller firhændigt med en anden patient. I øvrigt er hendes tilstand uforandret. Ryster tøjet ud af vinduerne i lang tid, og tillader i øvrigt ikke, at hendes nattøj bliver vasket, det gør hun selv

uden vand og sæbe, ved at hun gnider det mellem fingrene. Hun kommer aldrig ned fra sovestuen før 6-6½ om aftenen, og et par gange ugentlig bliver hun liggende i sengen hele dagen”.

I 1927 konstateres der hjerteproblemer, men hun ønsker ikke at få nogen medicin for det.

Den 22. marts 1928: ”I går fejredes hendes 88 års fødselsdag, som hun selv holdt med de sædvanlige gæster indbudt til chokolade. Hun syntes vældig tilfreds med festens forløb”.

Den 18. juli 1927 er hun med Overlæge Gulstad på en biludflugt, som hun har været meget glad for. Den 14. marts 1931: ”Sløjede i går yderligere af, hendes temperatur 38,8 – influenza. Hun er omtåget og dør stille kl. 5½ morgen den 14. marts 1931”.

N. J. H.

Født i 1858.

Indlagt på Jydske Asyl i februar 1895.

Død på Jydske Asyl i 1912.

N. J. H. gik på Akademiet i København i 1870'erne, og han hørte til i kredsen omkring J.F. Willumsen og blev en fremragende billedhugger, der næst efter Thorvaldsen var en af datidens bedste billedhuggere. Kort efter ankomsten til Paris i 1886 blev han optaget på Academie Juliene, hvor undervisningen ledtes af den berømte billedhugger, professor Henri Chapu. I Paris arbejdede N. J. H. meget intensivt, ofte døgnet rundt. Han fik flere priser og legater og høstede stor anerkendelse for sine skulpturer. Han fik også bestillinger på buste og skulpturer og solgte undertiden buste for den formidable pris af 3.000 kroner. Han skrev digte, der imidlertid stort set forblev ukendte.

Den 13. marts 1894 var han inviteret til middag hos den danske minister, grev Moltke Huitfeldt i Paris; han mødte en halv time for sent til middagen og kom i snavset arbejdstøj direkte fra sit atelier. Dette forhold førte til, at han blev tvangsindlagt på et Psykiatrisk Hospital i Paris. Det lykkedes en gruppe venner at få ham udskrevet og sørge for, at han kom hjem til Danmark. Men i februar 1895 blev han indlagt på Psykiatrisk Hospital i Risskov, sandsynligvis på grund af skizofreni, og han opholdt sig her til sin død i 1912.

Under opholdet på Hospitalet skal han have fremstillet flere skulpturer, men han slog alt, hvad han lavede, i stykker. Han ligger begravet her på Kirkegården.

Så vidt det har kunnet oplyses, findes der intet af hans kunst på museer her i Danmark, og han omtales kun

ganske kort i Weilbachs Kunstnerleksikon, selv om han som sagt hørte til blandt Europas bedste billedhuggere i det 19. århundrede.

Det følgende er et uddrag af en dobbelt kronik i Berlingske Tidende den 6. og 8. juli 1963 af Ernst Mentze: ”N. J. H. kom til Paris i 1886, hvor han straks blev elev på Academie Juliene. Undervisningen ledtes af den berømte billedhugger professor Henri Chapu, der straks fattede interesse for den talentfulde danske kunstner.

Frem fra slutningen af 1880'erne til i begyndelsen af 90'erne gennemlevede han en eruptiv kunstnerisk og menneskelig udvikling, men samtidig syntes man i kunstnerens heftige arbejdstempo at kunne spore angsten for mørket, der skulle komme.

Han arbejdede de fleste af døgnets timer. Han lavede tre fine portrætbuster, en af den finske billedhugger Haltia og en buste af Bjørnstjerne Bjørnsons unge datter Bergliot, og endelig en buste af grevinde Elisabeth Ahlefeldt Laurvig. Den sidste blev i 1888 udstillet på ”Salonen” i Paris.

I det samme Atelier i Rue Steinkarque 6, 18 Ar., udførte han flere statuetter og legemsstore figurer, først og fremmest ”Reveil”, en nøgen ung kvindeskikkelse. Her fik han besøg af den danske Prins Valdemar og hans hustru, Prinsesse Maria af Orleans. Med ”Reveil” og busten af Bergliot Bjørnson blev han repræsenteret på verdensudstillingen i 1888. Skulpturen af Bergliot Bjørnson blev hædret med ”mention honorable” og senere udført i marmor.

Foto af gravsten for N.J.N.H grav.

I 1889 udstillede han igen på Pariser Salonen, blandt andet med statuetten "Flodguden" i marmor, der senere blev erhvervet af Grosserer Goldschmidt i København".

Kommentarer vedrørende de sidstnævnte 7 patienter

A. C. L. F. havde svær paranoid psykose, og hun var måske skizofren. Psykosen bedres ikke under hendes indlæggelse på Jydske Asyl i 22 år. Der er dog kortvarige perioder, hvor hun er i gang med at karte, spinde, strikke og væve.

I disse perioder er det mit indtryk, at hun havde det godt. Det er imidlertid svært at afgøre, om hun havde det godt, fordi hun havde et meningsfyldt arbejde, eller om hun kunne udføre arbejdet, fordi hun ikke var så syg i disse perioder.

Men størstedelen af perioden på Jydske Asyl anses hun for at være farlig, og hun ligger ofte i bælte eller anbringes i en celle. Flere gange forsøger hun at strangulere en medpatient i patientens eget forklæde, og hun bider undertiden også opsynsfolkene.

Jeg tror, hun er blevet behandlet hårdhændet af opsynsfolkene, og det har sikkert ført til mere vold og aggressivitet fra hendes side.

Som de fleste patienter på Jyske Asyl i 1800-tallet, fik hun ret ofte chloral. Chloralhydrat, opium og trional blev fremstillet første gang i 1832, og det har været anvendt som sovemiddel siden 1869. Om virkningerne anføres det, at det også på normale mennesker, ved en dosis på 1-2 gram, allerede på 10-15 minutter fremkalder en behagelig træthed og døsighed, som meget snart går over i en rolig søvn af flere timers varighed.

I enkelte patienters tilfælde har der, forud for søvnen, været en længere periode med uro. I stedet for søvn kunne der indfinde sig en rus, som viste sig som eksaltationsdelir.

Opiumpulver kan anvendes mod diarré i doser på 0,01-0,05 gram daglig, men i lærebogen om farmakologi fra 1908 anføres det, at man ved sindssygdomme anvender opium i betydeligt større doser.

Trional blev fremstillet første gang i 1885 og anvendt som lægemiddel i 1888. Det fremkalder i reglen en rolig, flere timers varende søvn. I stor udstrækning ordineret som beroligende sovemiddel ved sindssygdomme. Det anføres imidlertid, at man ved indgift af 1 – 1,5

gram hver aften allerede efter nogle ugers brug fremkalder en meget farlig forgiftning. Det ytrer sig ved indgriben på stofskiftet, ernæringsforstyrrelser samt vedvarende døsighed og uklarhed.

Det er påfaldende, at Selmer i 1850'erne anvendte meget store doser opium, og at han tilmed mente, at ca. en fjerdedel af de patienter, der fik disse store doser opium, fik det meget bedre. I den forbindelse kan også nævnes, at Selmer i en periode også anvendte cannabis (hash), men her tilføjer han dog, at det fremkaldte hallucinationer, der gradvis gik over i heftig mani. I 1857 skriver Selmer, at han i det sidste års tid i højere grad har anvendt prolongerede bade og i nogle tilfælde også længerevarende sengeleje.

Sandheden er imidlertid, at ingen af overnævnte medikamenter – og en række andre anvendte medikamenter – havde nogen som helst gunstig virkning på hverken psykoser eller andre psykiske sygdomme. Tværtimod havde en del af disse medikamenter en række mere eller mindre alvorlige bivirkninger.

For Harald Selmer var det dog altid i selve anstaltslivet, han så det vigtigste lægemiddel. Anstaltslivet skulle være præget af en streng orden, alvor, regelmæssighed og arbejdsomhed. Selmer selv besad en utrættelig arbejdsevne, og han var lige så utrættelig i at tilskynde patienterne til at arbejde, appellerede til deres følelser, fristede dem med arbejdets tillokkelser og skændte på dem, når de var "dovne".

Alvor og disciplin på anstalten var et livsprincip. Selmer brugte strenge ord om visse tyske og engelske anstalter, som i deres bestræbelser på at gøre opholdet behageligt for patienterne mere og mere antog karakteren af forlystelsesetablissementer ...

A. M. C. H. blev altid tituleret frøken, selv på gravstenen står der frøken. Denne tiltaleform og det forhold, at der var klaver på afdelingen, samt oplysninger i journalen om at Overlæge Gulstad tog hende med til en biludflugt, og at hun kom med til koncerter i Århus, og man hvert år arrangerede fødselsdagsfest, hvor hun underholdt gæsterne med klaverkoncert, er alt sammen tegn på, at det drejer sig om første forplejningsklasse.

Den 19. januar 1927 anføres det i journalen, at hun har opkastning og diarré, og hun flyttes derfor til anden forplejningsklasse på afdeling L, men allerede den 23. januar flyttes hun tilbage til første forplejningsklasse, fordi hun ikke længere har opkastning eller diarré.

Den 20. august flyttes frøken A.M.C.H. igen fra afdeling A til eneværelse på afdelingen L på anden forplejningsklasse på grund af urenlighed i form af inkontinens. Det klager hun imidlertid meget over, og hun siger, at: "Frøken H. ikke eksisterer, så længe hun ikke har sit gamle værelse på første forplejningsklasse". Allerede den 6. september 1927 flyttes hun imidlertid på ny tilbage til sit gamle værelse på afdeling A. Der fik hun, så vidt man kan se i journalen, på trods af flere perioder med urenlighed, lov til at blive til sin død den 14. marts 1931.

A. M. C. H. har tilsyneladende ikke på noget tidspunkt været psykotisk, men hendes tilstand har under hele opholdet været præget af tvangstanker og tvangshandlinger, og disse handlinger er måske snarere blevet værre end bedre ved, at man puslede om hende på første forplejningsklasse. Hun kunne sandsynligvis have klaret sig uden for Hospitalet, men jeg tror ikke, man pressede særligt meget på med hensyn til at udskrive patienter på første forplejningsklasse, det var jo en god indtægt for Hospitalet at have disse patienter på Hospitalet, og en del af dem kom man nok også til at holde meget af – de blev en del af storfamilien på Jydske Asyl. Familien omfattede personalet med børn og tilsyneladende også visse patienter, som var blevet medlemmer af familien, fordi de ofte deltog i arbejdet på Hospitalet og var med i de fælles festligheder, hvor også personalet var forpligtede til at være med. Det drejer sig om julefest, høstfest, Sankt Hans fest og en række andre fester. For eksempel når et teaterselskab kom og opførte et teaterstykke, eller når personalet spillede dilettant, eller når der var koncert for "... hele familien ...".

Capitain F. C. A. H. Beretningen er specielt interessant med hensyn til hans militære karriere, fra underkorporalsspillemand i en alder af 11 år til Korporal, Sekondløjtnant, Premierløjtnant og Kompagnichef og i de forskellige danske hæere: Det Oldenborgske Infanteri-regiment i Rendsborg, 6. bataljon i den Danske Armé, og Forstærkningen 1869, Fodfolkets Forstærkning og endelig kompagnichef ved 39. bataljon i 1889.

Det anføres, at han har deltaget i mange fægtninger, og på den baggrund kan man undre sig over, at han aldrig har været såret. Betyder det, at han har været en særdeles god soldat, eller at han har holdt sig lidt i baggrunden? På gravstenen står der: "Han var et godt menneske og en brav og pligtopfyldende soldat. Fred være med hans støv".

Selv om journalen ikke har kunnet fremskaffes, tyder indlæggelsespapirerne på, at hans psykiske sygdom skyldes syfilis. Der blev konstateret syfilissår (*chancre*), og som der er beskrevet i 1880 er en del af symptomerne, der beskrives i indlæggelsespapirerne, også tegn, der kunne tyde på syfilis. Det lyder besynderligt, at brugen af jodkalium under indlæggelse ved Viborg Garnisonssygehus forbedrede hans tilstand væsentligt.

H. L. H. er interessant ved at være født på Sankt Thomas i Vestindien, der på det tidspunkt var en dansk koloni.

Hans psykiske sygdom og apoplektiforme anfald skyldes højst sandsynligt syfilis, og han får da også diagnosen generel paresse.

Det fremgår ikke helt klart af journalen, om ovennævnte patient har været indlagt på 1. forplejningsklasse, men det forhold at han har fået gravstenen betalt af familien, og at familien også har betalt for gravstedet, så det ikke blev slettet efter få år, tyder på, at han har været indlagt på 1. forplejningsklasse.

F. A. F. S. beskrives oftest som en venlig og omgængelig patient, en patient der altid var beskæftiget fra morgen til aften med at male billeder og arbejde i sløjd-kælderen. Derigennem fik han også megen kontakt med både personale og patienter, og han var kendt af stort set alle på Hospitalet.

I en periode var han også meget optaget af sin egen begravelse, han indgraverede sit navn i en gammel gravsten, og han testamenterede 5 kr. til Hospitalets håndværkere, så de kunne drikke hans gravøl. Han ville i øvrigt begraves i diplomatfrakke, og det blev han, så vidt jeg ved, også. Gravstenen er dog den sædvanlige støbte cementgravsten, der ligger i græsset, men om man ikke har givet ham den gravsten, han selv havde hugget, eller hvad der kan være sket i denne sag, ved jeg ikke.

Han var en særdeles talentfuld, naivistisk maler, helt klart en af de bedste naivistiske malere i Danmark. Han malede ofte sig selv i flatterende sammenhænge, fødselsdage, jubilæer, kongebesøg, slotte hvor han kom, og måske også visse slotte som han mente at eje. Han har blandt andet malet et billede, hvor Kongen besøger ham og lader F. A. F. S. sidde på sin hvide hest, mens Kongen selv sætter sig på en af Hospitalets hvidmalede bænke.

Der er ingen tvivl om, at F. A. F. S., på samme måde

som adskillige andre patienter, fik en langt bedre tilværelse på Hospitalet på baggrund af det forhold, at han var kreativ og malede, og derved fik øget selvværd og selvtillid og blev behandlet på en mere værdig måde af personalet og omgivelserne i det hele taget, end patienter der ikke var kreative.

G. V. R., der allerede blev jurist i 19 års alderen, var en særdeles velbegavet, kreativ person. Der står også i journalen, at han skal have haft gode evner, et godt hoved og et sprog- og tegnetalent. Han giver sig af med opfindelser, faldskærme, et nyt stenografisprog og mange andre ting. Hans forretninger som sagfører er imidlertid aldrig gået særlig godt, og under en depression i 1913 lod han sig i 6 måneder behandle hos en klog kone i Bayern. Senere var han også i London og Berlin og endte til sidst her på Hospitalet. Han havde en god tilværelse, væsentligst fordi han altid tegnede og malede og derved fik mere selvtillid og selvværd og fik bedre kontakt med såvel medpatienter som personale.

Det anføres også, at hans opfindelse på stenografiens område efter sagkyndiges udtalelser ikke skal være helt ilde og tilmed ret original. I marts 1925 anføres det, at han har malet et uhyggeligt billede af Døden, der kravler over et plankeværk for at hente gårdmanden. De andre patienter har imidlertid fjernet dette billede fra afdelingen. Vi har på Museet i alt 8 tegninger og akvareller lavet af G. V. R. under indlæggelsen, blandt andet et par selvportrætter. Han lavede også et lykønskingstelegram med en tegning af en stol, som blev lavet på bestilling af personalet i anledning af forvalter Albert Lunds 25 års jubilæumsdag som hospitalsforvalter på Jydske Asyl.

Tre af disse 7 patienter var på 1. forplejningsklasse, hvor man betalte ca. 3 kr. om dagen mod ca. 1 kr. på 3. forplejningsklasse. På 1. klasse fik patienterne en bedre og mere værdig behandling. Møblerne var af mahogni og tegnet af en berømt arkitekt – Bingesböll. Maden var bedre, og beskæftigelsen var mere kreativ og stimulerende. Flere af patienterne på 1. forplejningsklasse var tilsyneladende også kreative.

Det er mit indtryk, at patienter på 1. forplejningsklasse fik mindre af den gængse medicin, kloralhydrat, opiumsdråber, trional m.v. Det var medicin, som ingen fik det bedre af men tværtimod gjorde patienterne mere sløve og apatiske. Patienter med en akademisk uddannelse, og patienter på 1. forplejningsklasse i det hele taget, blev klart behandlet med mere respekt, personalet var mindre hårdhændede over for disse patienter,

og der blev anvendt mindre tvang i form af bælte, fodremme og ophold i celle. Det var alt sammen forhold, der førte til, at patienter på 1. forplejningsklasse havde en bedre tilværelse med en bedre livskvalitet.

Enkelte af de beskrevne patienter blev behandlet med langtidssbade.

Om behandling med langtidssbade skriver professor August Wimmer, som i øvrigt var kandidat ved Jydske Asyl, i 1898: "Det er uden enhver tvivl, at behandlingen af urolige patienter i det varme vand uden sammenligning er enhver hidtidig behandling overlegen".

Langtidssbade blev givet i et almindeligt, helst fritstående badekar. Der kunne anbringes 4-6 badekar i samme værelse. Opholdet i vandbassin kunne udstrække sig over dage – uger – måneder. Ved Sankt Hans Hospital tog man imidlertid patienterne op om natten, men Wimmer anfører, at med tilstrækkeligt tilsyn kunne man roligt lade patienterne ligge i alle døgnets 24 timer. I badet spiste patienten, læste og sov.

I administrationsarkivet fra den 17. august 1922 under emnet: "Langbad, drukning": "Der anmeldes to dødsfald, hvoraf det ene er foregået ved drukning, det andet i et langbad. I anledning af det i hr. overlægens redegørelse i skrivelse af 18. maj omhandlende dødsfald under langbad skal Sundhedsstyrelsen herved bemærke, at badet burde have været tilberedt med mere omhu. Vi går ud fra, at temperaturen ved langtidssbade måles nøjagtigt, før patienten anbringes i badet og under badet overvåges omhyggeligt, lige såvel som patientens tilstand, så længe badet varer".

Sundhedsstyrelsen skal tilføje, at selvom der sker særlig indberetning til dem om slige hændelser, hvad den sætter pris på, ville den finde det rigtigt, at de nærmere omtales i den til offentliggørelse bestemte årsberetning".

Langtidssbade

Det at være i bad 24 timer i døgnet lyder mere som en form for tortur end behandling – men det, at man i forbindelse med langtidssbade sikkert tog sig mere af patienterne og snakkede mere med dem, var nok det, der kunne have en vis behandlingsmæssig værdi.

Bevarede grave på Kirkegården i 2006.

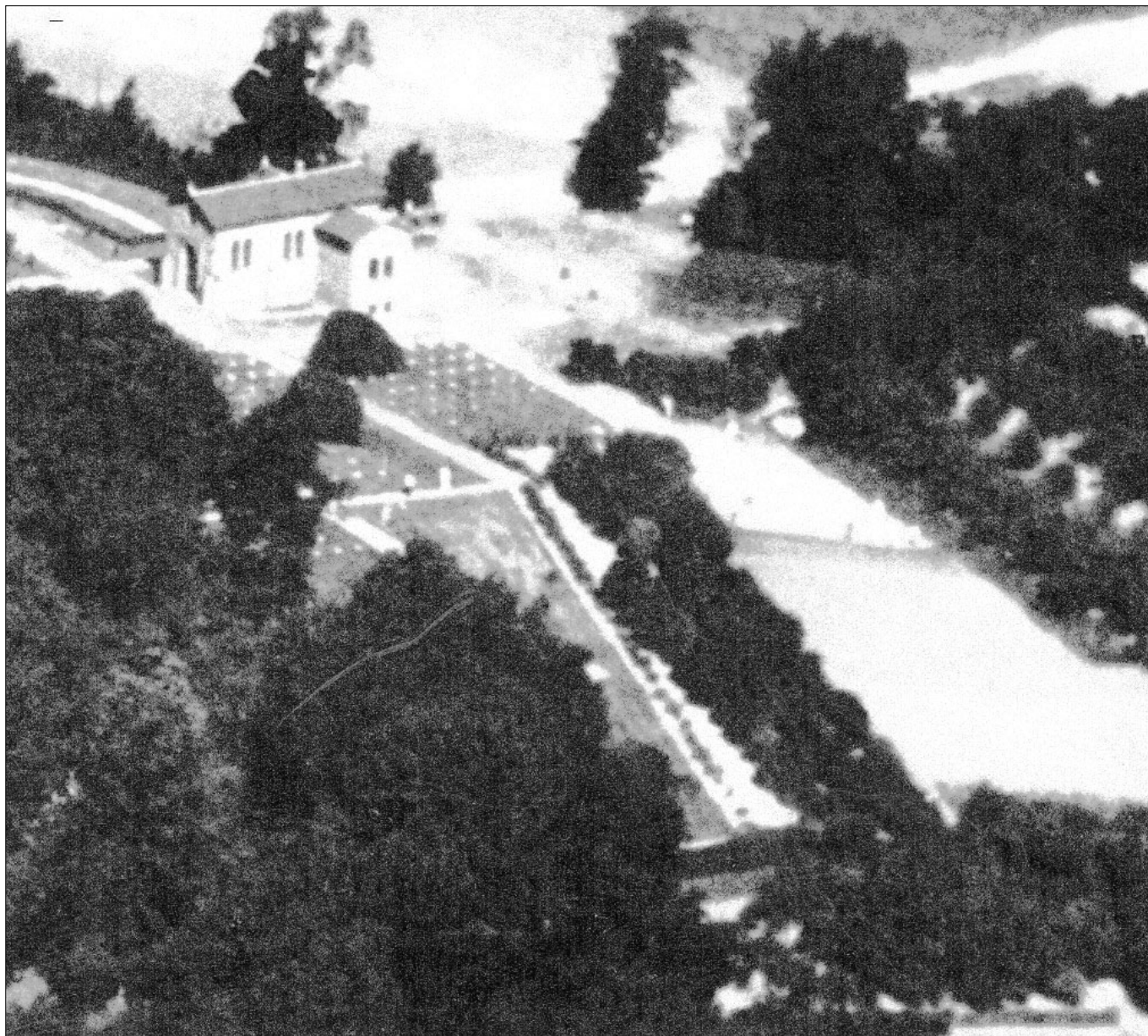
År:	Begravelser indført i protokol:	Bevarede grave:	År:	Begravelser indført i protokol:	Bevarede grave:
1857	2	0	1891	30	0
1858	9	0	1892	25	0
1859	12	0	1893	16	0
1860	5	0	1894	15	0
1861	12	0	1895	22	0
1862	24	1	1896	18	0
1863	30	1	1897	24	0
1864	17	0	1898	14	0
1865	20	0	1899	21	0
1866	24	0	1900	20	0
1867	20	0	1901	24	1 □
1868	15	0	1902	14	0
1869	17	0	1903	15	0
1870	16	0	1904	15	1
1871	20	1	1905	19	1
1872	11	0	1906	10	1
1873	22	0	1907	17	2
1874	13	0	1908	7	0
1875	21	0	1909	11	0
1876	21	0	1910	11	0
1877	27	0	1911	17	0
1878	12	0	1912	8	2 □
1879	14	2	1913	16	0
1880	16	1	1914	14	0
1881	17	1	1915	14	0
1882	9	0	1916	17	1
1883	14	0	1917	30	1
1884	15	0	1918	14	2
1885	13	2	1919	10	1
1886	20	1	1920	13	0
1887	21	0	1921	15	1
1888	9	0	1922	15	1
1889	25	0	1923	10	0
1890	35	0	1924	17	0

År: Begravelser indført i protokol: Bevarede grave:

1925	10	1
1926	5	1
1927	7	6
1928	7	7
1929	9	7
1930	7	7
1931	12	10
1932	8	8
1933	8	7
1934	8	8
1935	7	7
1936	11	11
1937	9	8
1938	8	6
1939	9	9
1940	5	4
1941	2	2
1942	4	4
1943	5	5
1944	6	6
1945	6	6
1946	8	7
1947	5	5
1948	5	5
1949	11	11
1950	8	8
1951	11	11
1952	10	10
1953	9	9
1954	2	2
1955	3	3
1956	4	4
1957	1	1
1962	1	1

∅: Betegner en begravelse, som ikke findes indført i protokollen. Disse begravelse er ikke medregnet i oversigten over bevarede gravpladser, da denne er baseret på kirkegårdsprotokollen.

Som det fremgår af tabellen, er der kun 26 bevarede grave af de 1.146 begravede i perioden 1857 til 1925, hvorimod der er 209 bevarede grave af de 221, der er begravet i perioden 1926 til 1962. Der er således i alt 235 bevarede grave.

*Hospitalets tidligere kapel, opført af arkitekt Wilhelm Th. Walther i 1888 og nedrevet i 1960'erne.
I tilslutning til kapellet var der obduktionslokaler, og de senere år havde laboratoriet dyrestald i kælderen.*

Kirken ved Psykiatrisk Hospital

Kirken blev indviet i 1857, fem år efter at Hospitalet blev taget i brug. i 1852. Harald Selmer og direktionen havde imidlertid allerede planlagt indretningen af en kirke i forbindelse med bygningen af Hospitalet. På trods af et strengt budget anså direktionen det som sin pligt at indrette en gedigen kirkesal, men man gik bort fra den oprindelige, lidt dyrere plan med stole og byggede i stedet 12 rækker bænke.

Den oprindelige altertavle var malet af Århus-maleren I. F. Dresler efter en original af Lebrun. I 1940 udskiftedes dette ved kirkerestaureringen med det nuværende freskomaleri af Harald Borre, som bl.a. også har dekoreret Skt. Johannes kirken.

Det oprindelige alterudstyr, der var udført af Århusmesteren N. Holst Wendelboe, er desværre ikke bevaret.

